

Faculteit der Letteren

Bachelor Geschiedenis

Bachelorwerkstuk LET-GESB3100

Wieke Metzlar

S1011251

Docent: Paul Puschmann

Aantal woorden: 9.987

Studiejaar 2020-2021

8 maart 2021

‘Huwelijk in een scheiding’

Een onderzoek naar partnerselectie in Vlaamstalige taalgrensgemeenten in het licht van het Belgische staatsvormingsproces en de ontluikende taalstrijd, 1798-1930.

Inhoud

Inleiding.....	1
Belgische natievorming en de taalkwestie.....	3
Negentiende-eeuwse partnerselectie.....	5
Taalgrenzen en huwelijkssluiting	9
Bron en methode.....	11
Hypothesen.....	14
Temporele en geografische ontwikkelingen.....	15
Gender, sociale status en migratie	18
Logistische regressie	20
Resultatenuiding	24
Conclusie	27
Bijlage	29
Bronvermelding	30

Inleiding

“Eendracht maakt macht”, zo luidt de nationale wapenspreuk van België. In het huidige Belgische klimaat is echter weinig merkbaar van deze eendracht. Al decennialang bestaat er een scherpe tegenstelling tussen het Franstalige Wallonië en het Vlaamstalige Vlaanderen. Jarenlange politieke strijd tussen deze twee grootste taalgemeenschappen resulteerde in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw in federalisme. In dit decentraliseringsproces is een belangrijke rol weggelegd voor de Belgische taalkwestie die als splijtzwan diende voor de samenleving.¹ Naast het politiek uiteendrijven van de gewesten, zijn de breuklijnen in hedendaags België ook op sociaal-economisch en cultureel vlak zichtbaar. Zo zijn vandaag de dag zowel Vlamingen als Walen meer geneigd te trouwen met een buitenlandse partner, dan met een persoon uit het andere gewest.² Dit roept de vraag op of er een historische ontwikkeling ten grondslag ligt aan het hedendaags Belgisch huwpatroon: heeft de taalkwestie geleid tot het ontstaan van twee vrijwel separate huwelijksmarkten in een natie of liggen de wortels hiervan in een verder verleden?

Dit onderzoek poogt inzicht te verkrijgen in de huwelijksmarkt in de overwegend Vlaamstalige gemeenten aan de Vlaams-Franse taalgrens in de negentiende en vroege twintigste eeuw. Gedurende deze onderzoeksperiode vond een aantal veranderingen in bestuurlijke indelingen en benamingen van zaken plaats. Zo werd in 1830 het Koninkrijk België gesticht en ontstonden ook pas later de gewesten Wallonië en Vlaanderen en de daartussen lopende staatkundige taalgrens. Omdat dit onderzoek poogt inzicht te krijgen in het contact tussen de Franse en Vlaamse taalgemeenschappen in de taalgrensregio, is ervoor gekozen de staatkundige taalgrens die in 1963 wettelijk in België is vastgelegd als ijkpunt te nemen. Al het hedendaags Belgisch grondgebied ten Noorden van deze grens wordt in dit onderzoek geclassificeerd als Vlaamstalig en alle gebieden ten Zuiden van de grens als Franstalig.³ Ook de typering van de taalgemeenschappen dient benoemd te worden: gedurende de onderzoeksperiode werd in veel gebieden nog een dialect gesproken, wat later pas werd gestandaardiseerd in het hedendaags Frans of de huidige Vlaamse tussentaal – waarbij het Nederlandse schrift wel gestandaardiseerd is, maar de gesproken taal nog uit een aantal Vlaamse dialecten bestaat.⁴ Om toch een vorm van overzicht te bewaren is ervoor gekozen om in dit onderzoek de taalgemeenschappen als uniform te zien, waardoor er gesproken wordt van enkel Vlaams- of Franstalig. Ten slotte ligt de focus in dit onderzoek op huwelijken tussen leden van deze twee taalgemeenschappen. De term ‘linguïstisch heterogeen’ duidt in dit onderzoek dus enkel op tweetalige huwelijken tussen personen uit de Franstalige en Vlaamstalige taalgemeenschappen. Andere soorten linguïstisch heterogene huwelijken, zoals bijvoorbeeld tussen een Belg en Duitser, vallen in dit onderzoek onder de categorie ‘Overig’.

In het onderzoek wordt gebruik gemaakt van een database van het Rijksarchief België waarin huwelijksakten tussen 1792 en 2003 uit de huidige provincie Vlaams-Brabant zijn opgenomen. De focus van

---

¹ Rolf Falter, ‘Een aparte weg naar het federalisme’ in: Kas Deprez en Louis Vos (reds.), *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. (1999) 218-235, aldaar 218-223.

² Statbel, Huwelijken meer cijfers, <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/huwelijken-en-echtscheidingen/huwelijken/plus> (geraadpleegd 22 oktober 2020).

³ Zie bijlage voor een overzicht van de taalgrensgemeenten en de aangrenzende gemeenten.

⁴ Ann Marynissen, ‘De lange weg naar een Nederlandse standaardtaal’ in: Gert de Stutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen. Een inleiding tot de variatietaalkunde* (Leuven 2017) 60-79.

dit onderzoek ligt op de huwelijksakten uit de hedendaagse taalgrensgemeenten. Gezien de geringe afstand tot de Franstalige gebieden lagen de kansen om een persoon uit een andere taalgemeenschap te ontmoeten in deze grensgemeenten hoger dan in andere gebieden. Het aandeel linguïstisch heterogene huwelijken in deze regio kan hierdoor eerder duiden op bepaalde voor- of afkeuren in de partnerselectie dan dat het een resultaat van ontmoetingskansen is. In dit onderzoek zijn akten waarbij een persoon uit Brussel afkomstig was buiten beschouwing gelaten. Door de tweetaligheid van Brussel en zijn randgemeenten was het namelijk niet mogelijk een indeling in taalgemeenschappen te maken en kon dus ook het type huwelijk niet geïdentificeerd worden.

Gemengde huwelijken kunnen dienen als brug tussen gemeenschappen in een samenleving en zijn daarmee een indicator voor sociale integratie. Onderzoek naar deze huwelijken in het verleden kan dus inzicht bieden in processen van gemeenschapsformatie en sociale in- en uitsluiting.⁵ Zo concludeerden Erik Beekink, Aart Liefbroer en Frans van Poppel dat een toename in religieus homogene huwelijken in Woerden aan het einde van de negentiende eeuw het resultaat was van de opkomende verzuiling en onderzocht historicus Willibrord Rutten de toename in huwelijken tussen Limburgers en andere Nederlanders als gevolg van de staatkundige integratie van Nederland.⁶ Door naar huwelijken in de taalgrensgemeenten te kijken kan dus onderzocht worden hoe partnerkeuze invloed heeft gehad op het proces van natievorming in België en vice versa. Bovendien hebben ontwikkelingen uit de negentiende en vroege twintigste eeuw fundamenteel gelegd voor de hedendaagse samenleving. Onderzoek naar huwpatronen uit deze periode kunnen dus inzicht in de historische context van het huidige België opleveren.

Omdat er nog weinig onderzoek is gedaan naar Vlaams-Franse huwelijken aan de taalgrens is de aard van dit onderzoek vooral explorierend. De hoofdvraag in dit onderzoek luidt daarom als volgt: hoe geneigd waren personen in de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeenten aan de Vlaams-Franse taalgrens tussen 1798 en 1930 om over de taalgrens heen te huwen, in een context van veranderende (politieke) machtsverhoudingen en een ontluikende taalstrijd? Om te beginnen zal er hierbij aandacht worden besteed aan temporele en geografische verschillen: heeft de ontwikkelende taalstrijd in België bijgedragen aan het ontstaan van twee vrijwel separate huwelijksmarkten in het land en bestaan er verschillen tussen grensgemeenten in de geneigdheid wel of niet over deze grens heen te huwen? Vervolgens zal er gekeken worden of bepaalde factoren, zoals sociale klasse of een migratieachtergrond, invloed hadden op de geneigdheid om over de taalgrens heen te huwen.

Om te beginnen zal in dit onderzoek aandacht worden besteed aan het Belgische natievormingsproces en het ontstaan en verloop van de taalkwestie in het land. Vervolgens zal in de *status quaestionis* de bestaande literatuur over partnerselectie in de negentiende eeuw worden besproken. Alvorens de bron en methode

---

⁵ Marco H.D. van Leeuwen, Ineke Maas, Sasika Hin en Koen Matthijs, 'Socio-economic modernization and enduring language barriers. Choosing a marriage partner in Flemish communities, 1821-193' *History of the Family* 24:1 (2019) 94-122, aldaar 94-98.

⁶ Erik Beekink, Aart C. Liefbroer en Frans van Poppel, 'Changes in choice of spouse as an indicator of a society in a state of transition: Woerden, 183-1930', *Historical Social Research* 23:84 (1998) 231-253; Willibrord Rutten, 'Twee nationaliteiten op één kussen. Huwelijk en partnerkeuze in de Zuid-Limburgse grensstreek in de negentiende en twintigste eeuw' in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 159-180.

geïntroduceerd worden, zal eerst in het theoretisch kader onderzoek naar linguïstisch exogene huwelijken – waarbij de partners een andere taal spreken – worden belicht. Zoals hierboven genoemd is, zal in de analyse eerst aandacht aan temporele en geografische ontwikkelingen worden besteed. Daarna zal onderzocht worden of variabelen als geslacht, sociale klasse en een migratieachtergrond invloed hadden op de geneigdheid linguïstisch heterogeen te huwen. Middels een logistische regressie zal ten slotte gepoogd worden inzicht te verkrijgen in de huwkansen van het individu. Ten slotte zullen eerst de onderzoeksresultaten worden teruggekoppeld aan de bestaande literatuur en zal de conclusie volgen.

Belgische natievorming en de taalkwestie

De natiestaat België ontstond aan het begin van de negentiende eeuw. Vanaf 1792 was het gebied ingenomen door Frankrijk, maar na het verslaan van Napoleon werd op het Congres van Londen in 1814 besloten om de Zuidelijke Nederlanden en Noordelijke Nederlanden samen te voegen in het Koninkrijk der Nederlanden met Willem I als eerste koning. Ondanks een gunstige economische samenwerking tussen de twee gebieden bestond er politiek wantrouwen jegens elkaar. Bovendien was er een aantal breuklijnen tussen Noord en Zuid, zoals op confessioneel en economisch gebied, en waren veel Belgen het niet eens met de godsdienst- en onderwijspolitiek van Willem I. Dit leidde tot toenemend verzet in het zuidelijk deel van het koninkrijk wat uiteindelijk resulteerde in de uitroeping van een onafhankelijk België op 4 oktober 1830.⁷

In het manifesteren van de nieuwe staat werd taal een belangrijk aspect in de identiteits- en natievorming. De verfransingspolitiek die reeds gedurende de Franse annexatie was gestart werd door de Franstalige Belgen voortgezet. In 1830 werd Frans als taal van het parlement, rechtspraak, administratie en het leger gekozen, ondanks het feit dat de grote onderlaag van de Vlaamse bevolking een Vlaams dialect sprak. Tegelijkertijd ontstonden er grotere regionale verschillen tussen het industrialiserende Zuiden en het meer rurale Noorden, wat de ongelijkheid tussen de taalgemeenschappen vergrootte.⁸ Bovendien stelde Louis Vos in ‘Van België naar Vlaanderen’ dat de uitbouw van de moderne natiestaat ervoor zorgde dat de taalkwestie vooral voor Vlaamstaligen steeds vaker een heikel punt werd:

“Naarmate de Belgische staat moderner werd en de tertiaire sector groeide, groeide de administratie, en dus ook – omdat die administratie Frans gebruikte – de verfransing. Het resultaat daarvan was dat de Vlamingen meer en meer geconfronteerd werden met de tweederangs status van hun taal. Dat bracht de sociale dimensie van de Vlaamse strijd op de voorgrond.”⁹

---

⁷ Pieter Saey, Christian Kesteloot en Christian Vandermotten, ‘Ongelijke economische ontwikkeling aan de basis van de federalisering’, in: Kas Deprez en Louis Vos (reds.), *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000* (1999) 207-217; Koen Matthijs, *De mateloze negentiende eeuw. Bevolking, huwelijk, gezin en sociale verandering* (Leuven 2001) 23-29.

⁸ Saey, Kesteloot en Vandermotten, ‘Ongelijke economische ontwikkeling aan de basis van de federalisering’, 214-217.

⁹ Louis Vos, ‘Van België naar Vlaanderen’ in: Kas Deprez en idem, *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. (1999) 93.

Deze sociale ongelijkheid zorgde uiteindelijk voor de opkomst van de Vlaamse Beweging, waarin Vlaamstalige intellectuelen zich op politiek en sociaal vlak wilden emanciperen. Rond de eeuwwisseling werd het programma uitgebreid: de beweging veranderde van een taalbeweging naar een Vlaams-Belgisch nationale beweging.¹⁰

Brussel, de hoofdstad van België, werd het toneel waar de taalkwestie zich hoofdzakelijk afspeelde. Waar de taalgrens tussen het Franstalige Zuiden en Vlaamstalige Noorden vrij stabiel bleef, vond er in de negentiende eeuw in Brussel een omslag in taal plaats waardoor de voorheen overwegend Vlaamstalige stad aan het einde van de eeuw overwegend Franstalig werd. De Vlaamse historici Machteld de Metsenaere en Els Witte stelden in 1990 in ‘Taalverlies en taalbehoud bij de Vlamingen te Brussel’ dat de sociale ongelijkheid tussen de talen een belangrijke rol speelde in de verfransing in de stad. Waar Vlaamstaligen eerst slechts een sociale en politieke minderheidspositie ten opzichte van Franstaligen hadden, zorgden een verfransingspolitiek en overwicht aan Franstaligen in hogere sociale klassen ervoor dat Vlaamstaligen uiteindelijk ook een numerieke minderheid werden. Hierdoor werden zij ofwel aangezet tot taalassimilatie of het aannemen van een minderheidspositie.¹¹

Uit angst voor een verdere verfransing van Vlaamstalige gebieden nam de agitatie van de Vlaamstaligen richting de Franse taal toe, waarbij deze zogenaamde flamiganten steeds meer aanstuurden op een eentalig Vlaamstalig gewest genaamd Vlaanderen. Door een samenwerking met de christendemocraten aan het einde van de negentiende eeuw wisten zij bovendien een grotere massa achter zich te krijgen, wat resulteerde in een gevoel van Vlaams nationalisme naast de bestaande Belgische identiteit. De Eerste Wereldoorlog zorgde voor een verdeling in het kamp: enerzijds kozen democratische Vlaamsgezinden ervoor loyaal aan België te blijven, hopen op een beloning voor Vlaanderen na de oorlog. De anti-Belgische Vlaams-nationalisten, daarentegen, kozen voor collaboratie met Duitsland in de hoop bepaalde voordelen voor Vlaanderen te kunnen verkrijgen. Ondanks dat de Vlaamse beweging hierdoor na de oorlog in diskrediet werd gebracht, lukte het hen wel in de jaren dertig een van origine vooroorlogs minimumprogramma te laten doorvoeren. Hierdoor werd het gewest Vlaanderen eentalig en werd hoger en middelbaar onderwijs, administratie, rechtspraak en het leger in België tweetalig. Bovendien werd er besloten dat Brussel officieel tweetalig werd.¹²

In de jaren zestig werden uiteindelijk de taalgrenzen in België officieel vastgelegd, waarbij er uitgegaan werd van een territorialiteitsprincipe: de geografische indeling bepaalt de gehanteerde taal. Er ontstonden hierdoor drie taalgemeenschappen verspreid over vier taalgebieden: het Vlaamstalige Vlaanderen, het overwegend Franstalige Wallonië, tweetalig Brussel en een Duits taalgebied in Wallonië. De vastlegging van deze grens zorgde voor een herindeling van de gewesten, waarbij een aantal gemeenten bij het andere gewest werden gevoegd. Bovendien werden gemeenten met een aanzienlijke minderheid anderstaligen

---

¹⁰ Ibidem, 93-95.

¹¹ Machteld de Metsenaere en Els Witte, ‘Taalverlies en taalbehoud bij de Vlamingen te Brussel in de negentiende eeuw’, *BMGN: Low Countries Historical Review* 105:1 (1990) 1-38.

¹² Vos, ‘Van België naar Vlaanderen’, 96.

omgevormd tot faciliteitengemeenten. In deze gemeenten bestaan taalfaciliteiten in het openbare leven voor de anderstaligen.¹³ Bovendien werd in de jaren zeventig besloten een onderscheid te maken tussen de Belgische gewesten en taalgemeenschappen. De gewesten werden geografisch afgebakende gebieden die uiteindelijk vooral verantwoordelijk werden voor de economie in het betreffende gebied en de taalgemeenschappen kregen bevoegdheden over de culturele politiek in hun regio. De ingevoerde taalwetten vormden het begin van het decentralisatieproces van België, waar in toenemende mate werd aangestuurd op zelfbestuur van de twee gewesten. Dit resulteerde in de decennia daarna in federalisme, waarin Vlaanderen en Wallonië als losse entiteiten fungeren onder de koepel van de Belgische natiestaat.¹⁴

Negentiende-eeuwse partnerselectie

De afgelopen jaren is er veel onderzoek gedaan naar de beweegredenen, mogelijkheden en grenzen van de partnerkeuze in de negentiende eeuw. Enerzijds stellen onderzoekers dat er in de negentiende eeuw in toenemende mate heterogene huwelijken – waarbij de partners een verschillende sociaal-economische, culturele of demografische achtergrond hadden – gesloten werden, anderzijds zouden juist ontwikkelingen en factoren uit deze periode hebben geleid tot homogenisering van het huwelijk. In het onderzoek is er aandacht besteed aan verschillende onderdelen van de partnerkeuze, zoals de preferenties, ontmoetingskansen en factoren als sociale status of migratie.

Een belangrijke ontwikkeling in de negentiende-eeuwse partnerselectie was volgens de Amerikaanse-Canadese historicus Edward Shorter de opkomst van romantische liefde. In *The making of the modern family* stelde de onderzoeker in 1975 dat het instrumentale huwelijk – waarbij politieke en economische motivaties voorop lagen – langzamerhand werd vervangen door het romantische huwelijk met liefde als primair belang in de partnerkeuze.¹⁵ Over het effect van de dominante rol van liefde bestaat debat. Enerzijds zou romantische liefde grenzen tussen personen overstijgen, wat zou leiden tot meer heterogeniteit tussen partners. Anderzijds stelden onder andere de Nederlandse historicus Paul Puschmann en Amerikaanse historica Stephanie Coontz in hun onderzoeken dat het romantische huwelijk in toenemende mate een verbond tussen twee gelijken – zoals bijvoorbeeld in levenservaring of interesses – werd, waardoor huwelijken dus homogener van aard werden.¹⁶

Hoewel homogeniteit dus het resultaat kan zijn van de voorkeuren van het individu, kan dit volgens Kees de Hoog ook ontstaan door beperking in de keuzemogelijkheden. In 2005 stelde de auteur in ‘Partnerselectie’ net als Puschmann dat er bij partners vaak sprake is van een ‘soort-zoekt-soort’-principe,

---

¹³ Falter, ‘Een aparte weg naar het federalisme’, 218-235; Vlaanderen, De taalwetgeving in Vlaanderen, <https://www.vlaanderen.be/uw-overheid/over-vlaanderen/de-taalwetgeving-in-vlaanderen> (geraadpleegd 1 februari 2021).

¹⁴Falter, ‘Een aparte weg naar het federalisme’, 218-222; Harry van Velthoven, *Waarheen met België? Van taalstrijd tot communautaire conflicten. Een selectie uit 35 jaar wetenschappelijk onderzoek* (tweede druk; Brussel 2011) 319-322.

¹⁵ Edward Shorter, *The making of the modern family* (New York 1975); Stephanie Coontz, *Marriage, a history. How love conquered marriage* (New York 2005) 1-23 en 145-176.

¹⁶ Paul Puschmann, ‘Love, sex and sexuality. Balancing economic considerations, socio-cultural expectations, and personal desires’ in: Idem (red.), *A cultural history of marriage in the age of empires, 1800-1920* (Londen en New York 2020) 117-138, aldaar 117-122; Coontz, *Marriage, a history*, 1-23 en 145-176.

hetzij in leeftijd, religieuze overtuiging, achtergrond, woonplaats of sociale klasse. De Hoog stelde dat partnerkeuze dus gezien kan worden als een ‘berekend’ proces waarbij kandidaten bewust en onbewust uit een groep personen worden gefilterd.¹⁷ Volgens Marco van Leeuwen, Ineke Maas en Kees Mandemakers vond de begrenzing van de keuzemogelijkheden op drie niveaus plaats. In 2005 stelden zij in ‘Het kiezen van een huwelijkspartner 1840-1940’ dat in de eerste plaats persoonlijke preferenties van belang waren: delen de personen interesses en is er bijvoorbeeld fysieke aantrekkingskracht? Het sociale niveau is volgens de auteurs het tweede niveau. Familieleden, de vriendenkring en andere sociale groepen bepalen mede de omgangssferen van iemand en dragen daarbij bewust en onbewust bij aan het derde niveau: de ontmoetingskansen. Deze kansen worden volgens de onderzoekers bepaald door de kringen waarin iemand zich begeeft en de plaatsen waar hij of zij komt.¹⁸ De Hoog stelde net als Jan Kok en Mandemakers dat dit proces van bewuste en onbewuste begrenzing door het individu en de omgeving ervoor zorgde dat men een eventuele partner uit een beperkter aanbod ‘selecteerde’, waardoor men ook beter over partnerselectie dan partnerkeuze kan spreken.¹⁹

Waar romantische liefde vooral invloed heeft op de keuzes van het individu, stelt de modernisatietheorie dat er in de negentiende eeuw dankzij natievorming en industrialisatie vooral veranderingen plaatsvonden op de andere twee niveaus: de sociale context en ontmoetingskansen. Dit zou hebben geleid tot een toename van heterogene huwelijken in de negentiende eeuw.²⁰ Zo stelden de Nederlandse historisch-demografen Peter Ekamper en Van Poppel en de Nederlandse historicus Mandemakers in 2011 in ‘Widening Horizons?’ dat het proces van natievorming ervoor zorgde dat personen uit grotere gebieden zich meer verbonden voelden, door onder andere de komst van nationale media en het idee van een gedeelde identiteit, waardoor geografisch exogene huwelijken vaker voorkwamen. Bovendien bood een natie nieuwe contexten – zoals het leger, onderwijs of nationale (sport)verenigingen – waarin personen met verschillende achtergronden elkaar ontmoetten. Tegelijkertijd leidde industrialisering ook tot een uitbreiding van de ontmoetingskansen door de komst van nieuwe arbeidsplaatsen en de opkomst en uitbreiding van communicatie- en transportnetwerken.²¹ Hans Knippenberg en Ben de Pater plaatsten in *De eenwording van Nederland* echter wel een kritische noot bij de bovengenoemde modernisatietheorie. De integratieprocessen zorgden er volgens de auteurs namelijk ook voor dat breuklijnen – zoals bijvoorbeeld in levensbeschouwing of taal – duidelijker zichtbaar werden. Zij stelden dat integratie – en daarmee homo- of heterogenisering –

---

¹⁷ Kees de Hoog, ‘Partnerselectie. Manoeuvres tussen sociale druk en individuele vrijheid’ in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 85-102.

¹⁸ Marco H.D. van Leeuwen, Ineke Maas en Kees Mandemakers, ‘Het kiezen van een huwelijkspartner 1840-1940. De rol van de familie’ in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 63-84.

¹⁹ De Hoog, ‘Partnerselectie’, 85-102; Jan Kok en Kees Mandemakers, ‘Vrije keuze uit een beperkt aanbod. De huwelijksmarkt in Utrecht en Zeeland 1840-1940’ in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 213-230.

²⁰ Hans Knippenberg en Ben de Pater, *De eenwording van Nederland. Schaalvergroting en integratie sinds 1800* (tweede druk; Nijmegen 1990) 9-16; Rutten, ‘Twee nationaliteiten op één kussen’, 159-180; Van Leeuwen e.a., ‘Socio-economic modernization and enduring language’, 94-122.

²¹ Peter Ekamper, Frans van Poppel en Kees Mandemakers, ‘Widening horizons? The geography of the marriage market in nineteenth and early-twentieth century Netherlands’ in: E. Merchant, G. Deane, M. Gutman en K. Sylvester (red.), *Navigating Time and Space in Population Studies* (Dordrecht 2011) 115-160, aldaar 116-124.

sterk afhankelijk was van ruimtelijke dimensies in een samenleving; daar waar er sterke verschillen tussen groepen merkbaar werden, huwde men eerder binnen de eigen groep.²²

Homo- of heterogeniteit in een relatie kan op verscheidene terreinen voorkomen, zoals bijvoorbeeld op geografisch, sociaal-economisch, cultureel of linguïstisch gebied. In onderzoeken naar de aard van relaties in de negentiende eeuw is er daarom vaak gefocust op een specifiek aspect. Van Leeuwen, Maas en Mandemakers stelden in hun onderzoek dat bezittende groepen – zoals boeren en hogere klassen – eerder geneigd waren statushomogeen te huwen, om zo bezit binnen de eigen groep te houden. Andere klassen waren daarentegen volgens de onderzoekers steeds vaker geneigd statusheterogeen te huwen. Volgens de onderzoekers was deze toegenomen heterogeniteit echter niet echt gevolg van een dominantere rol van romantische liefde bij deze groepen. Zij concludeerden dat de toename in sociale exogamie werd veroorzaakt door veranderende klassensamenstellingen in de moderniserende samenleving, in plaats van een overstijging van klassengrenzen door liefde.²³

De Nederlandse socioloog Matthijs Kalmijn concludeerde in zijn onderzoek dat er gedurende de negentiende eeuw juist vaker culturele statushomogamie ontstond, wat volgens de onderzoeker juist een indicatie voor de aanwezigheid van romantische liefde kan zijn. Kalmijn stelde in 1994 in ‘Assortative mating by cultural and economic occupational status’ dat statushomogamie op twee wijzen kan ontstaan: De *matching hypothesis* stelt dat personen een voorkeur hebben voor een partner uit eenzelfde sociale klasse, waardoor er eerder gemeenschappelijke interesses, normen en waarden zijn en wat duidt op een eventuele aanwezigheid van romantische liefde. De *competition hypothesis* stelt daarentegen dat personen een voorkeur hebben voor een hogere status, wat meer past bij de kenmerken van een instrumentaal huwelijk. Het resultaat van beide hypothesen is hetzelfde: de meest aantrekkelijke personen zullen als eerst een relatie vormen, waarna de rest volgt. Door onderscheid te maken tussen culturele en economische status, poogde Kalmijn meer inzicht te verkrijgen in de motivaties van personen. De toename in statushomogene huwelijken op cultureel gebied paste volgens Kalmijn meer bij de *matching hypothesis*. Zoals onder andere Puschmann en Coontz ook stelden kan romantische liefde dus een stimulans zijn voor een toename in homogamie op verscheidene terreinen.²⁴

Dat personen opzoek zijn naar gelijkenissen bij een partner, concludeerden ook Van Leeuwen en anderen in 2019 in ‘Socio-economic modernization and enduring language barriers’. Zij stelden dat heterogeniteit op het ene terrein, homogeniteit op het andere gebied stimuleerde; om nadelige verschillen te overbruggen werd op andere terreinen juist naar overeenkomsten gezocht.²⁵ In de sociologie en psychologie wordt dit ook wel de *social exchange theory* genoemd: gedrag en keuzes van mensen zijn een soort constante kosten-baten analyse, waarbij kosten als minder negatief worden ervaren als er een voordeel tegenover staat.²⁶

---

²² Knippenberg en De Pater, *De eenwording van Nederland*, 9-16.

²³ Van Leeuwen, Maas en Mandemakers, ‘Het kiezen van een huwelijkspartner 1840-1940’, 63-84.

²⁴ Matthijs Kalmijn, ‘Assortative mating by cultural and economic occupational status’, *American Journal of Sociology* 100:2 (1994) 422-452, aldaar 422-435; Coontz, *Marriage, a history*, 1-23 en 145-176; Puschmann, ‘Love, sex and sexuality’, 117-122.

²⁵ Van Leeuwen e.a., ‘Socio-economic modernization and enduring language barriers’, 94-122.

²⁶ George C. Homans, ‘Social behavior als exchange’, *American Journal of Sociology* 6:63 (1958) 597-606, aldaar 604-606.

Verschillen die als nadelig kunnen worden ervaren hoeven dus niet per definitie een eventuele relatie te voorkomen, mits er een voordeel voor beide partners te behalen is. Zo toonden Ekamper, Van Poppel en Mandemakers in hun onderzoek aan dat hogere klassen gedurende de negentiende eeuw meer geneigd waren geografisch exogeen te huwen. Enerzijds werd dit volgens de onderzoekers veroorzaakt door het feit dat deze klassen beschikten over bredere netwerken en betere toegang tot communicatie- en transportnetwerken. Anderzijds werd dit echter ook veroorzaakt door het feit dat hogere klassen over grotere gebieden verspreid waren. De nadelen van een grotere afstand wogen in dit geval dus niet op tegen de voordelen om met een partner van gelijke sociaal-economische status te huwen.²⁷

Een ander voorbeeld waaruit de werking van de *social exchange theory* blijkt is de partnersselectie bij migranten. Puschmann en Koen Matthijs concludeerden in 2015 in ‘Social inclusion among Flemish and Walloon migrants in Brussels 1795-1914’ dat de afname in huwelijken tussen Brusselaars en Vlamingen een indicatie was van het feit dat de sociale inclusie van Vlamingen te Brussel werd gecompliceerd door de taalstrijd.²⁸ De Metsenaere en Witte concludeerden ook in ‘Taalverlies en taalbehoud bij de Vlamingen te Brussel in de negentiende eeuw’ dat er weinig huwelijken plaatsvonden tussen de Franssprekende burgerij en de Vlaamssprekende arbeidersklasse. De onbalans in sociale status, het verschil in taal en in sommige gevallen de migratieachtergrond werden mogelijk – vooral vanuit het perspectief van de Franstalige persoon - als dergelijk grote ‘kosten’ gezien, dat er in een zeer gering aantal gevallen voldoende ‘baten’ voor beide partners waren om toch een huwelijk met elkaar aan te gaan.

Uit het voorbeeld van Brusselse huwelijken blijkt dat de context een belangrijke rol speelt in de voorkeur homo- of heterogeen te huwen. Marlou Schrover toonde dit ook aan in ‘Huwelijk, gender, migratie en integratie’ in 2005. Als voorbeeld liet zij zien dat vrouwelijke Finse migranten in de negentiende eeuw in Amerika eerder geneigd waren exogeen te huwen, ondanks het feit dat zij een duidelijke numerieke minderheid vormden ten opzichte van mannelijke Finse migranten. Schrover stelde dat de Finse vrouwen een exogeen huwelijk gebruikten om een nieuwe identiteit te vormen en hun Finse identiteit achter te laten. Het kunnen aannemen van een nieuwe identiteit was in dit geval dus een dergelijk groot voordeel dat de Finse vrouwen eerder geneigd waren exogeen te huwen dan met een andere Finse migrant – waarmee zij waarschijnlijk meer gemeenschappelijke delers had gehad.²⁹

Kortom: partnersselectie is een gecompliceerd proces, waarbij tal van factoren (on)bewust meespeelt. Op de vraag of huwelijken homogener of heterogener werden gedurende de negentiende eeuw is geen eenduidig antwoord te geven. Enerzijds heeft de romantisering van het huwelijk tot een individuelere partnerkeuze geleid, wat mogelijk resulteerde in meer heterogeniteit. Anderzijds blijft het ‘soort-zoekt-soort’-principe een rol spelen, wat eerder homogeniteit in de hand werkte. Ook moderniseringsprocessen kunnen

---

²⁷ Ekamper, Van Poppel en Mandemakers, ‘Widening horizons?’, 116-124.

²⁸ Paul Puschmann e.a., ‘From outsiders to insiders? Partner choice and marriage among internal migrants in Antwerp, Rotterdam & Stockholm, 1850-1930’, *Historical Social Research* 40:2 (2015) 319-358.

²⁹ Marlou Schrover, ‘Huwelijk, gender, migratie en integratie. Partnerkeuze van Duitsers in Utrecht in de negentiende eeuw’ in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 135-158, aldaar 139.

beide type relaties in de hand hebben gewerkt: aan de ene kant veroorzaakte het een grotere mate van geografische exogamie, maar breuklijnen in een samenleving kunnen aan de andere kant ook juist endogamie hebben gestimuleerd. Bovendien stimuleerde heterogeniteit op het ene gebied homogeniteit op andere vlakken. Dit onderzoek poogt meer inzicht te verkrijgen in de motivaties van personen om een linguïstisch-heterogeen huwelijk te sluiten. De *social exchange theory* lijkt hierbij een waardevol perspectief te zijn, waarmee mogelijk meer inzicht verkregen kan worden in de beweegredenen van Franstaligen en Vlaamstaligen in de taalgrensgemeenten om (niet) met elkaar te huwen.

Taalgrenzen en huwelijksluiting

Zowel zichtbare als onzichtbare grenzen kunnen invloed hebben op lokale huwelijksmarkten. Zo toonde Rutten in 'Twee nationaliteiten op één kussen' aan dat de huwelijksmarkt in Limburg werd gescheiden in een aparte Nederlandse en Belgische markt dankzij de komst van een nationale grens in de negentiende eeuw. Omdat onder andere het onderwijs, verenigingsleven en de media nationaal werd ingekaderd, leerde men steeds vaker een ander in een nationale context kennen.³⁰ In het geval van België zou men dus naar aanleiding van het staatsvormingsproces kunnen verwachten dat er een convergerende trend in de binnenlandse huwelijksmarkt plaatsvond. Hierbij is er echter een belangrijke rol weggelegd voor de Belgische taalstrijd, die voor een scherpe deling in de taalstrijd zorgde.

De Zwitserse germanist Heidy Müller stelde in 1997 in 'De taalsituatie in Zwitserland' ook dat een taalgrens de sociale inclusie van verschillende groepen in een land kan belemmeren. Bovendien toonde zij net als Rutten aan dat politieke contexten een grote invloed kunnen hebben op het ontstaan of versterken van binnenlandse taalgrenzen. Müller stelde dat in Zwitserland voorheen vooral confessionele grenzen het land verdeelden, maar dat dankzij de Eerste Wereldoorlog de nadruk op taalgrenzen kwam te liggen. Franstalige Zwitsersers sympathiseerden namelijk met de aangevallen Belgen en Duitstalige Zwitsersers met de Duitsers, waardoor er toenemende aandacht kwam voor taalverschillen binnen het land. Dit heeft er uiteindelijk toe geleid dat er tegenwoordig slechts schaars contact tussen de verschillende taalregio's in Zwitserland is. Müller stelde echter wel dat deze verschillen geaccepteerd worden en dus niet via politiek beleid overkomen of juist benadrukt worden. Zij concludeerde daarom dat de verschillende taalgroepen in Zwitserland relatief vreedzaam, maar niet in vriendschap, naast elkaar leven.³¹

De geneigdheid om over een taalgrens heen te huwen kan bovendien te maken hebben met de sociale status van een taal. De Canadese psycholoog Richard Bourhis keek in 2012 in 'Social psychological aspects of French-British relations in Quebec' naar de wijze waarop de invoering van bepaalde wetten invloed heeft gehad op de Franse en Engelse gemeenschappen in Canada. Bourhis stelt dat er in Canada sprake is van *diglossia*. Volgens de onderzoeker is dit een situatie waarin twee talen naast elkaar in een samenleving bestaan, maar waar een verschil in gebruik van de talen zit. Dit verschil reflecteert volgens Bourhis de verschillende

---

³⁰ Rutten, 'Twee nationaliteiten op één kussen', 159-180.

³¹ Heidy Müller, 'De taalsituatie in Zwitserland', *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde* (1997) 43-59.

machtsposities van de taalgemeenschappen in de desbetreffende samenleving.³² Voor het geval van Brussel lieten De Metsenaere en Witte maar ook Puschmann en Matthijs al zien dat het Frans vaker verbonden werd aan een hogere sociale positie en het Vlaams juist aan een lagere sociale positie.³³ Ook antropologe en linguïst Susan Gal legde nadruk op het verband tussen tweetaligheid en sociaal-economische posities. De onderzoeker keek in 1978 in ‘Peasant men can’t get wives’ naar de Oostenrijkse plaats Oberwart, waar van oudsher Hongaars en Duits gesproken werd. Zij stelde dat het Hongaars in Oberwart werd geassocieerd met het boerenbestaan. Vrouwen wilden zich steeds minder met dit bestaan associëren, waardoor zij niet meer wilden huwen met deze groep. De Hongaarstalige boeren keerden daarom naar naburige huwelijksmarkten, waar vrouwen wel bereid waren te trouwen met een boer maar waar de voertaal Duits was. In deze tweetalige huwelijken werd er volgens Gal vaak gekozen voor een Duitstalige opvoeding, omdat de bruid vaak enkel Duits sprak en de bruidegom Hongaars-Duits was opgevoed. Dit leidde volgens Gal uiteindelijk tot een afname van de Hongaarse gemeenschap in Oberwart.³⁴

Naast het belang van sociaal-economische associaties met een taal laat het onderzoek van Gal ook zien dat genderverschillen eveneens een rol spelen. In een casestudie naar sprekers van het Hmong dialect in Texas keek James N. Stanford ook naar deze genderverschillen. In ‘The role of marriage in linguistic contact and variation’ uit 2010 stelde de auteur dat vaak cultureel bepaald is wie zich in een huwelijk aan wiens dialect of taal aanpast. In het geval van de Hmong was het volgens Stanford gewenst dat de bruid zich aanpaste aan het dialect van haar bruidegom. Overigens komt hier volgens Stanford de laatste jaren steeds meer verandering in, omdat de Hmong bruiden zich meer associëren met Amerikaanse waarden. Deze waarden zorgen ervoor dat zij in toenemende mate ervoor kiezen om ook vrij te zijn in hun taalkeuzes.³⁵

De bestaande onderzoeken hebben zich dus vooral gericht op verschuivende taalgrenzen of op dialecten. Een aantal onderzoeken laat het belang van politieke contexten in ontwikkelingen in taalgrenzen of grenzen op de huwelijksmarkt zien. Bovendien benadrukt een aantal onderzoeken het belang van de sociaal-economische positie van een taal en de rol van genderverschillen in taalkeuzes. In het geval van de Belgische casus is er echter nog weinig onderzoek gedaan naar de lokale huwelijksmarkt langs de taalgrens en het verloop ervan door de tijd heen. Onderzoek naar deze huwpatronen kan dus inzicht geven in motivaties in partnerselectie in de context van de Belgische taalstrijd.

---

³² Richard Bourhis, ‘Social psychological aspects of French-English relations in Quebec. From vitality to linguisticism’ in: Idem (red.), *Decline and Prospects of the English-Speaking Communities of Quebec* (2012) 313-378.

³³ De Metsenaere en Witte, ‘Taalverlies en taalbehoud bij de Vlamingen te Brussel in de negentiende eeuw’, 1-38; Paul Puschmann en Koen Matthijs, ‘Social inclusion among Flemish and Walloon migrants in Brussels, 1795-1914. Patterns of assortative mating in a context of changing political regimes, growing inequalities and shifting language practices and policies’ (2016).

³⁴ Susan Gal, ‘Peasant men can’t get wives. Language change and seks roles in a bilingual community’, *Language in Society* 7:1 (1978) 1-16.

³⁵ James N. Stanford, ‘The role of marriage in linguistic contact and variation: Two Hmong dialects in Texas’, *Journal of Sociolinguistics* 14:1 (2010) 89-115.

Bron en methode

In dit onderzoek wordt er gebruik gemaakt van huwelijksakten. Op 20 september 1792 werd door Franse revolutionairen een nieuwe wet ingevoerd, waarmee de huwelijksluiting een aangelegenheid werd van de staat. De huwelijksakten die dit burgerlijk contract vastlegden werden daarmee gestandaardiseerd.³⁶ Deze akten zijn voor historici een interessante bron, aangezien ze veel sociaal-demografische informatie – zoals onder andere leeftijd, woon- en geboorteplaats, getuigen en beroep – over de betrokken personen bevatten. Bovendien is het mogelijk om onderzoek naar personen uit zeer verscheidene contexten te doen, omdat het huwelijk een instituut is waarmee het merendeel van de samenleving in aanraking komt. De huwelijksakten in dit onderzoek zijn afkomstig uit het Rijksarchief in België en zijn gedigitaliseerd door vrijwilligers namens de Katholieke Universiteit Leuven.

In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van de huwelijksakten die in de hedendaagse Vlaams Brabantse grensgemeenten aan de Vlaams-Franse taalgrens zijn gesloten tussen 1798 en 1930. In deze periode bevatte de database ten minste honderd akten per jaar. Er is gekozen om de staatkundige taalgrens die in 1963 bepaald is in de gehele onderzoeksperiode als grens te hanteren, omdat deze grens door de jaren heen weinig dynamisch is geweest en de database akten bevat uit de hedendaagse Vlaams-Brabantse plaatsen. Bij het selecteren van de huwelijksakten was het een vereiste dat de akte zowel de geboorteplaats van de bruid als de bruidegom bevatte.

De afhankelijke variabele in dit onderzoek meet het type huwelijk dat gesloten is. Hierbij is er uit gegaan van een proxy van taal: als een persoon ten Noorden van de taalgrens geboren is, is de persoon geclassificeerd als Vlaamstalig. Een persoon die ten Zuiden van de grens geboren is, is gecategoriseerd als Franstalig. Door deze proxy is het mogelijk dat in een aantal gevallen de voertaal van een persoon verkeerd geschat is, omdat een persoon mogelijk tweetalig was of behoorde tot een anderstalige minderheid in een gebied. Deze gevallen zijn echter uitzonderingen, waardoor er verwacht wordt dat voor het merendeel van de personen de taal correct geschat is. De geboorteplaatsen uit de akten zijn gekoppeld aan alfanumerieke codes die door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS-codes) zijn ontwikkeld. Enkele plaatsen zijn gedurende de negentiende eeuw verdwenen of bij andere plaatsen toegevoegd, waardoor zij geen NIS-code toegewezen gekregen hebben. De enkele personen afkomstig uit deze plaatsen zijn hierdoor in dit onderzoek niet meegenomen. Aan de hand van de NIS-code is bepaald in welk taalgebied een persoon geboren is en welke taal de persoon dus heeft gesproken. Omdat het Brusselse arrondissement tweetalig was, is ervoor gekozen om personen afkomstig uit dit arrondissement niet te classificeren en in dit onderzoek buiten beschouwing te laten. Na dit selectieproces bleven er 75.137 huwelijksakten over op basis waarvan dit onderzoek is verricht.

In dit onderzoek zijn huwelijken waarbij één van de partners uit een Franstalige gemeente kwam en de ander uit een Vlaamstalige gemeente afkomstig was als linguïstisch heterogeen aangemerkt. Linguïstisch homogene huwelijken zijn huwelijken tussen twee Franstalige personen of twee Vlaamstalige personen in de

---

³⁶ Matthijs, *De mateloze negentiende eeuw*, 22-24.

Vlaamstalige taalgrensgemeenten. De categorie ‘Overig’ beslaat huwelijken waarbij één van de partners of beide partners bijvoorbeeld uit het buitenland kwam.

Om eventuele genderverschillen te kunnen onderzoeken, is gekozen om te analyseren vanuit het perspectief van de Vlaamse bruid en bruidegom. Omdat het destijds gebruikelijker was om in de woonplaats van de bruid te trouwen, is er een onbalans in de akten: in dit onderzoek was bij 70.644 huwelijken de bruid Vlaamstalig, tegenover 67.942 huwelijken met een Vlaamstalige man.³⁷ Omdat in dit onderzoek enkel de Vlaamstalige zijde van de taalgrens onderzocht wordt, is het mogelijk dat dus het aandeel Vlaamstalige mannen dat huwde met een Franstalige partner is onderschat.³⁸

De eerste onafhankelijke variabele in dit onderzoek is de sociale klasse van de bruid en bruidegom. Om de sociale positie van de persoon te bepalen, is er gebruik gemaakt van de *Historical International Standard Classification of Occupations* (HISCO). Deze HISCO-codes zijn vervolgens gekoppeld aan twaalf HISCLASS-categorieën. De HISCLASS-indeling bepaalt op basis van het type werk, de economische sector, de mate van supervisie door anderen en de mate van benodigde training de hiërarchische, sociale structuur van de beroepen.³⁹ In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van meer omvattende sociale klassen, waarbij de twaalf HISCLASS-categorieën zijn samengevoegd tot vijf klassen. De totstandkoming van deze indeling is in tabel 1 te zien.⁴⁰

Tabel 1: Indeling categorieën sociale klassen

Categorie	HISCLASS 12
1 Groepen met hogere educatie en status	1 Hogere managers
	2 Hogere professionals
	3 Lagere managers
	4 Lagere professionals, geestelijken en verkopers
	5 Lagere geestelijken en verkopers
	6 Meesterknechten
2 Ambachtlieden	7 Geschoolde arbeiders
	9 Lager geschoolde arbeiders
3 Boeren	8 Boeren
4 Laag- of ongeschoolde groepen	10 Lager geschoolde agrarische arbeiders
	11 Ongeschoolde arbeiders
	12 Ongeschoolde agrarische arbeiders
5 Onbekend	

Bron: Marco H.D. van Leeuwen en Ineke Maas, *HISCLASS. A historical international social class scheme* (Leuven 2011).

³⁷ Rutten, ‘Twee nationaliteiten op één kussen’, 165-166.

³⁸ Matthias Rosenbaum-Feldbrügge en Paul Puschmann, ‘Measuring migration status based on the the place of marriage overestimates the share of male migrants in historical populations. Evidence from Dutch marriage certificates’, *Historical Life Course Studies 10* (2021).

³⁹ Marco H.D. van Leeuwen, Ineke Maas en Andrew Miles, *HISCO: Historical International Standard Classification of Occupations* (Leuven 2002); Richard L. Zijdemans en Paul S. Lambert, ‘Measuring social structure in the past. A comparison of historical class schemes and occupational stratification scales on Dutch 19th and early 20th century data’, *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis 1:2* (2010) 111-141; Marco H.D. van Leeuwen en Ineke Maas, *HISCLASS. A historical international social class scheme* (Leuven 2011).

⁴⁰ Peter Orié en Levente Pakot, ‘Residence patterns in nineteenth century Hungary: Evidence from the Hungarian Mosaic sample’, *Working papers on population, family and welfare 20:1* (2014).

Omdat de beroepen uit de gebruikte database niet gestandaardiseerd zijn, is het mogelijk dat een aantal beroepen niet herkend is, waardoor het onterecht in de categorie ‘Onbekend’ is geclassificeerd. Gezien het tijdsbestek van dit onderzoek was het echter niet mogelijk om handmatig de niet-gekoppelde beroepen te coderen. In een vervolgonderzoek zou dit alsnog gedaan kunnen worden, waardoor er een accurater beeld van de sociale positie van de personen kan ontstaan. Bovendien was er bij een groot aantal vrouwen geen beroep opgegeven, aangezien het – zeker bij de middenklassen en hogere klassen – sociaal ongewenst was dat vrouwen werkten. Het is dus mogelijk dat de classificering van de sociale status van de bruid enigszins afwijkt van de realiteit.⁴¹ In tabel 2 is ter controle ook het beroep van de vader van de bruid opgenomen. Uit deze verdeling bleek dat aan de hand van het beroep van de vader van de bruid de sociale status in minder gevallen bepaald kon worden. Daarom is besloten de sociale positie van de bruid te bepalen aan de hand van het beroep dat bij haarzelf is opgegeven.

Tabel 2: Verdeling sociale klassen bruidegom, bruid en vader bruid.

	Bruidegom	Bruid	Vader bruid
Groepen met hogere educatie en status	7,4 %	6,9 %	4,7 %
Ambachtslieden	29,2 %	11 %	9,8 %
Boeren	20,3 %	13,5 %	21,7 %
Laag- of ongeschoolde groepen	16,8 %	20,1 %	5,8 %
Onbekend	26,3 %	48,5 %	58 %

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

Ten tweede wordt migratie als onafhankelijke variabele in de analyse onderzocht. Een persoon is getypeerd als autochtoon wanneer de geboorte- en woonplaats van de persoon overeen kwamen. Migranten zijn in dit onderzoek personen waarbij deze twee plaatsen verschilden. Het is hierdoor enkel mogelijk om uitspraken te doen over het aanwezig, dan wel afwezig zijn van migratie, maar niet over de mate ervan. In een vervolgonderzoek zou de mate van migratie nader onderzocht kunnen worden in de kansen op een gemengd of exclusief Vlaams huwelijk.

Ten slotte zijn leeftijd en eventuele geletterdheid als variabelen in de logistische regressie meegenomen. De leeftijd van de personen werd vaak op de akte vermeld. Indien dit niet het geval was, is de leeftijd berekend aan de hand van de geboortedatum als die wel genoteerd was. De geletterdheid van een persoon is bepaald aan de hand van het wel of niet zetten van een handtekening. Wanneer de bruid of bruidegom een handtekening op de huwelijksakte heeft gezet, is er aangenomen dat de persoon geletterd was en dus onderwijs had gevolgd.

⁴¹ Matthijs, *De mateloze negentiende eeuw*, 69-72.

Hypothesen

Op basis van de hierboven besproken literatuur is een aantal verwachtingen geformuleerd. Wat betreft de temporele ontwikkelingen in het aandeel linguïstisch heterogene huwelijken in de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeenten zijn er twee competitieve hypothesen opgesteld.

Onder andere de modernisatietheorie en het onderzoek van Rutten toonden aan dat de ontmoetingsplaatsen van personen steeds vaker nationaal ingekaderd werden, waardoor er een convergerende trend in de binnenlandse huwelijksmarkt plaatsvond. In het licht van het natievormingsproces wordt daarom hypothese 1a verwacht: *Als gevolg van het natievormingsproces vond er gedurende de onderzoeksperiode een toename in het aandeel huwelijken tussen Franstaligen en Vlaamstaligen in de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeenten plaats.*

In het geval van België ontwikkelde zich echter een taalstrijd tussen de twee grootste taalgemeenschappen. Deze strijd heeft mogelijk tot een divergerende trend in de lokale huwelijksmarkt geleid, wat resulteert in hypothese 1b: *Als gevolg van de ontluikende taalstrijd vond er gedurende de onderzoeksperiode een afname in het aandeel huwelijken tussen Franstaligen en Vlaamstaligen in de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeente plaats.*

Naast temporele ontwikkelingen, wordt in dit onderzoek gepoogd inzicht te krijgen in bepaalde factoren die een rol gespeeld kunnen hebben in de geneigdheid bij personen om een linguïstisch heterogeen huwelijk te sluiten. De eerste factor die hierbij aan bod komt is geslacht. Schrover en Gal toonden in hun onderzoeken reeds aan dat vrouwen vaker heterogene huwelijken sloten wanneer dit op andere terreinen een voordeel opleverde. Hypothese 2 veronderstelt daarom het volgende: *Vlaamstalige vrouwen waren vaker geneigd te huwen met een Franstalige partner dankzij de hogere sociale status van zijn taal.*

Ook de rol van de sociale klasse komt in dit onderzoek aan bod. Om beter inzicht te krijgen in de werking van sociale klasse op de geneigdheid linguïstisch heterogeen te huwen wordt gebruik gemaakt van het perspectief van de *social exchange theory*. Hypothese 3a luidt als volgt: *Vlaamstaligen uit hogere sociale klassen waren meer geneigd linguïstisch exogeen te huwen.* Vanuit het perspectief van de Franstaligen waren Vlaamstaligen met een hoger sociaal aanzien een aantrekkelijke huwelijkskandidaat. Bovendien waren de ontmoetingskansen bij de hogere sociale klassen groter, wat de kans op het tegenkomen van een Franstalige partner vergrootte.

In het geval van de overige sociale klassen wordt juist het tegenovergestelde verwacht. Zo luidt hypothese 3b: *Vlaamstalige boeren en Vlaamstaligen uit andere lagere sociale klassen hadden kleinere kansen op een linguïstisch heterogeen huwelijk.* Zoals in de paragraaf over de negentiende-eeuwse partnerselectie is gesteld, waren boeren meer gebonden aan hun land en waren zij daarmee minder geneigd geografisch exogeen te huwen. Deze verbinding met het land verkleinde bovendien de ontmoetingskansen van deze sociale groep, waardoor zij waarschijnlijk minder snel in contact kwamen met Franstaligen. De ontmoetingskansen van andere lagere sociale klassen hebben daarentegen waarschijnlijk hoger gelegen door hun type werk. Vlaamstaligen uit deze sociale klassen waren echter waarschijnlijk vanuit het oogpunt van Franstaligen een

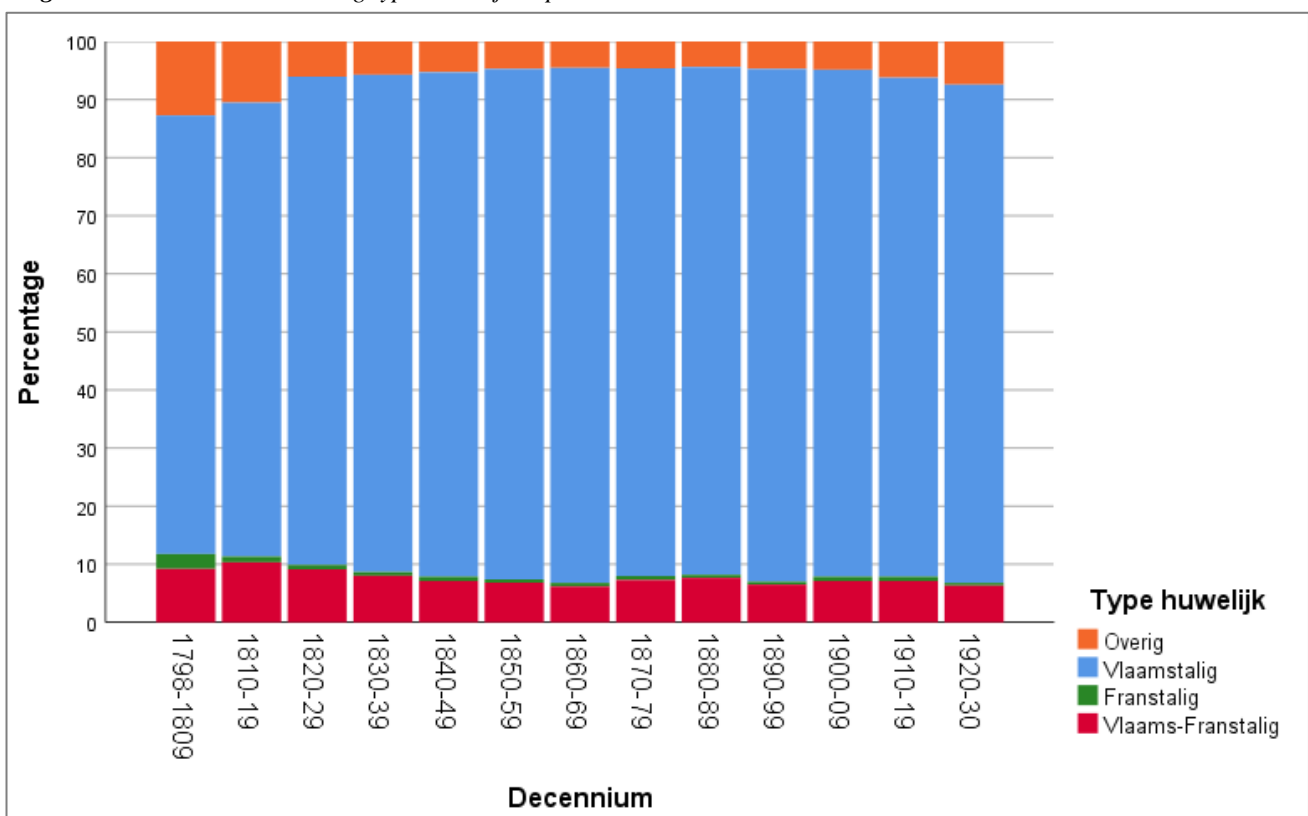
weinig aantrekkelijke huwelijkskandidaat, omdat hun lagere sociale positie als Vlaamstalige werd versterkt door de lagere sociale klasse waartoe zij behoorden.

Ten slotte stelt hypothese 4 als volgt: *Vlaamstaligen met een migratieachtergrond hadden een grotere kans op een huwelijk met een Franstalige partner*. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat migranten vaak marginalisatie op de huwelijksmarkt ervaarden.⁴² Het is mogelijk dat bepaalde Franstalige en Vlaamstalige migranten in dezelfde marge terechtkwamen, waardoor mogelijk de kansen op een huwelijk tussen hen groter waren.

Temporele en geografische ontwikkelingen

Om te beginnen is de ontwikkeling van de typen huwelijken tussen 1798 en 1930 onderzocht. In de grafiek in figuur 1 is per decennium de verdeling van de typen huwelijken afgebeeld. Veruit het grootste deel van de huwelijken werd gesloten tussen twee Vlaamstalige partners. Bovendien valt op dat aan het begin van de onderzoeksperiode het aandeel exclusief Franstalige en overige huwelijken dat in de Vlaamstalige taalgrensregio's gesloten werd hoger lag. Mogelijk heeft de Franse annexatie voor meer bewegingen van personen gezorgd, wat tot een grotere diversiteit in de samenleving leidde.

Figuur 1: Procentuele verdeling type huwelijken per decennium

N=75.137

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

⁴² Koen Matthijs en Bart van de Putte, 'Paths of acculturation and social inclusion. Migration, marriage opportunities and assortative mating by geographic origin in Antwerp, 1846-1920', *Journal of migration history* 2:1 (2016) 177-207; Puschmann e.a., 'From outsiders to insiders?', 319-358.

Het aandeel linguïstisch heterogene huwelijken lag tot het ontstaan van het Koninkrijk België tussen de negen en tien procent. In de jaren daarna daalde dit naar zes à zeven procent. Tussen de jaren 1870 en 1889 werd deze daling kortstondig onderbroken, maar het aandeel gemengde huwelijken bleef lager dan aan het begin van de onderzoeksperiode. Het is opvallend dat de daling in linguïstisch heterogene huwelijken werd ingezet ten tijde van de Belgische Onafhankelijkheid. Hoewel natievorming tot een consolidatie van de binnenlandse huwelijksmarkt kan leiden, vond in het geval van de Belgische taalgrensgemeenten juist een tegengestelde beweging plaats.⁴³ De temporele ontwikkeling uit de grafiek ontkracht dus hypothese 1a: natievorming heeft waarschijnlijk niet geleid tot een toename in linguïstisch heterogene huwelijken tussen de taalgemeenschappen. De afname in huwelijken tussen Vlaamstaligen en Franstaligen lijkt dus eerder een bevestiging van hypothese 1b te zijn: de taalstrijd compliceerde het contact tussen de Vlaamse en Franse taalgemeenschappen gedurende de negentiende en vroege twintigste eeuw, wat reflecteerde in een afname in huwelijken tussen hen.

Vervolgens is er onderzocht of er geografische verschillen bestonden in de geneigdheid bij personen om een linguïstisch heteroëen huwelijk aan te gaan. Per taalgrensgemeente zijn er vier typen huwelijken onderscheiden: huwelijken waarbij beide partners in de betreffende gemeente geboren zijn, waarbij een van de partners in de betreffende gemeente geboren is en de ander afkomstig was uit een aangrenzend Vlaamstalige gemeente en ten slotte een huwelijk waarbij de ene partner geboren is in de betreffende grensgemeente en de ander in een aangrenzend Franstalige gemeente. De categorie ‘Overig’ bestaat uit huwelijken die in de grensgemeente gesloten zijn waarbij beide personen niet uit de betreffende grensgemeente kwamen of een van de partners niet uit een aangrenzende gemeente kwam.⁴⁴ In deze analyse zijn enkel zeer lokale huwelijken gecategoriseerd: huwelijken tussen Vlaamstalige en een Franstalige personen uit andere gebieden dan de taalgrensgemeenten en hun aangrenzende gemeenten vallen bij deze analyse dus onder de categorie ‘Overig’. Daarnaast grenzen de gemeenten Sint-Genesius-Rode, Hoeilaart en Overijse aan het Brusselse arrondissement. Bij de vastlegging van de taalgrens in de twintigste eeuw is er voor Brusselse gemeenten officiële tweetaligheid ingesteld.⁴⁵ Ook in de negentiende eeuw was er in deze gemeenten geen uniformiteit in taal. Vandaar dat ervoor gekozen is om deze aangrenzende gemeenten niet te classificeren. Huwelijken in deze taalgrensgemeenten met een Brusselse partner vallen daarom onder de categorie ‘Overig’, wat dus mogelijk heeft geleid tot een minder correcte schatting van de geneigdheid bepaalde huwelijken te sluiten in deze taalgrensgemeenten.

---

⁴³ Rutten, ‘Twee nationaliteiten op één kussen’, 159-164.

⁴⁴ Zie bijlage voor overzicht taalgrensgemeenten en aangrenzende gemeenten.

⁴⁵ Falter, ‘Een aparte weg naar het federalisme’, 218-221.

Tabel 3: Procentuele verdeling type huwelijk per gemeente

	Binnen zelfde gemeente	Met aangrenzende Vlaamstalige gemeente	Met aangrenzende Franstalige gemeente	Overig	Aantal akten
Bever	44,6 %	18,1 %	11,4 %	25,9 %	2432
Herne	32,4 %	22,1 %	2,9 %	42,5 %	5853
Pepingen	43,5 %	35,5 %	1,9 %	19,1 %	3345
Halle	52,5 %	17,4 %	2,9 %	27,2 %	11286
Beersel	48,6 %	25,3 %	0,9 %	25,2 %	7373
Sint-Genesius-Rode	51,7 %	19,1 %	2,8 %	26,4 %	3263
Hoelaart	50 %	16,2 %	2,2 %	31,7 %	2350
Overijse	47,3 %	16,1 %	3,2 %	33,3 %	4384
Huldenberg	60 %	15,4 %	3 %	21,6 %	3718
Bierbeek	54,5 %	24,2 %	0,8 %	20,5 %	2825
Boutersem	43,2 %	28 %	0,2 %	28,6 %	2569
Hoegaarden	36,4 %	11,6 %	5,9 %	46 %	3060
Tienen	48 %	18 %	0,8 %	33,2 %	14087
Landen	58 %	16,9 %	6,9 %	18,2 %	5486

N = 75.137

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

Uit tabel 3 blijkt dat er zekere verschillen tussen gemeenten bestonden in de geneigdheid bepaalde typen huwelijken te sluiten. Zo werden in de gemeenten Herne en Hoegaarden relatief veel overige huwelijken (respectievelijk 42,5% en 46%) gesloten, wat kan duiden op een grotere bereidheid om buiten de lokale gemeenschap te huwen. Personen uit de gemeenten Landen en Huldenberg waren daarentegen juist meer geneigd te huwen met een partner uit de eigen groep: in Landen werd 58% van de huwelijken gesloten tussen twee partners uit dezelfde gemeente en in Huldenberg 60%. In Pepingen en Boutersem werden vergeleken met de andere taalgrensgemeenten de meeste huwelijken gesloten met een partner die afkomst was uit een aangrenzend Vlaamstalige gemeente (respectievelijk 35,5% en 28%).

Uit de tabel blijkt dat het in alle taalgrensgemeenten het minst populair was om te huwen met een partner die afkomstig was uit een aangrenzend Franstalige gemeente. Bovendien bestonden er onderlinge verschillen tussen de taalgrensgemeenten. Personen uit de gemeente Boutersem waren het minst geneigd linguïstisch exogeen te huwen: slechts 0,2% van alle huwelijken tussen 1798 en 1930 vond plaats met een Franstalige partner uit een aangrenzende gemeente. Ook in Beersel, Bierbeek en Tienen vond minder dan één procent van de huwelijken plaats met een partner uit een aangrenzend Franstalige gemeente. De gemeenten Bever, Hoegaarden en Landen hadden vergeleken met andere taalgrensgemeenten het grootste deel Vlaams-Franse huwelijken met partners uit aangrenzende gemeenten (respectievelijk 11,4%, 5,9% en 6,9%).

Alvorens er gepoogd wordt een verklaring te vinden voor de onderlinge verschillen, zal in dit paper eerst onderzocht worden of bepaalde kenmerken – zoals gender, sociale klasse of een eventuele migratieachtergrond – invloed hadden op de geneigdheid een linguïstisch heterogeen huwelijk aan te gaan.

Gender, sociale status en migratie

Om te beginnen is er onderzocht of er genderverschillen te ontdekken zijn in de voorkeuren voor bepaalde huwelijken. Hierbij werd hypothese 2 uit dit onderzoek – namelijk dat Vlaamstalige vrouwen eerder geneigd waren linguïstisch exogeen te huwen – bevestigd. In tabel 4 is de herkomst van de partners vanuit het perspectief van de Vlaamstalige partner weergegeven. Bij 5,4% van de huwelijken met een Vlaamstalige bruid huwde zij met een partner uit een Franstalig gebied, tegenover 2,6% van de huwelijken tussen een Vlaamstalige bruidegom en een Franstalige bruid. Zoals eerder is gesteld is het echter mogelijk dat de resultaten enigszins vertekend zijn, door het eenzijdige karakter van het bronmateriaal. In dit onderzoek zijn enkel de akten uit de hedendaagse provincie Vlaams-Brabant gebruikt. Gezien het feit dat men destijds vaker huwde in de woonplaats van de vrouw is het mogelijk dat de bevonden genderverschillen zijn veroorzaakt door missende data in plaats van een grotere bereidheid van Vlaamstalige vrouwen om linguïstisch exogeen te huwen.

Tabel 4: Procentuele verdeling herkomst partner vanuit Vlaams perspectief

	Vlaamstalige bruidegom	Vlaamstalige bruid
Vlaamstalige partner	95,1 %	91,5 %
Franstalige partner	2,6 %	5,4 %
Nederlandse partner	0,2 %	0,3 %
Franse partner	0,3 %	0,3 %
Duitse partner	0,1 %	0,2 %
Brusselse partner	1,7 %	2,2 %
Overig	<,01 %	0,1 %

Bruidegom N=67.942; Bruid N=70.644

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

Vervolgens is er gekeken naar de rol van sociale klasse in de geneigdheid linguïstisch heterogeen te huwen. In tabel 5 is de verdeling van de type huwelijken per sociale klasse voor zowel de bruidegom als de bruid weergegeven. Uit de tabel blijkt dat in het geval van de bruidegoms het hoogste aandeel Vlaams-Franstalige huwelijken gesloten werd in de categorie ‘Groepen met hogere educatie en status’ (15,4%). De categorie ‘Ambachtslieden’ volgt daarna met 8,1%. In het geval van de bruid werd het hoogste aandeel Vlaams-Franstalige huwelijken gesloten in de categorie ‘Ambachtslieden’ (8,8%) en kwam het aandeel linguïstisch heterogene huwelijken van ‘Groepen met hogere educatie en status’ met 8,2% op een tweede plaats. De resultaten bevestigen hypothese 3a: personen uit hogere sociale klassen waren eerder geneigd linguïstisch heterogeen te huwen. Mogelijk verklaart dit ook het relatief hoge aandeel Vlaams-Franstalige huwelijken bij bruiden uit de categorie ‘Onbekend’.

Ook hypothese 3b – dat boeren en personen uit lagere sociale klassen kleinere kansen op een linguïstisch heterogeen huwelijk hadden – werd bevestigd. Bruidegoms en bruiden uit de categorie ‘Boeren’ sloten veruit het vaakst een exclusief Vlaamstalig huwelijk (respectievelijk 91,9% en 92,4%). In de categorie ‘Laag- of ongeschoolde groepen’ sloot 6,1% van de bruidegoms en 6,7% van de bruiden een Vlaams-Franstalig huwelijk.

Tabel 5: Procentuele verdeling type huwelijk per sociale categorie

	Type huwelijk	Groepen met hogere educatie en status	Ambachtslieden	Boeren	Laag- of ongeschoolde groepen	Onbekend
Bruidegom	Vlaamstalig	70,3 %	84,7 %	91,9 %	88,9 %	85,5 %
	Vlaams-Franstalig	15,4 %	8,1 %	4,8 %	6,1 %	7,2 %
	Franstalig	2,4 %	0,8 %	0,3 %	0,5 %	0,7 %
	Overig	11,9 %	6,3 %	3,0 %	4,4 %	6,6 %
Bruid	Vlaamstalig	83,3 %	85,5 %	92,4 %	86,9 %	84,4 %
	Vlaams-Franstalig	8,2 %	8,8 %	4,9 %	6,7 %	8,0 %
	Franstalig	1,0 %	0,7 %	0,2 %	0,7 %	0,9 %
	Overig	7,5 %	5,0 %	2,4 %	5,7 %	6,7 %

N=75.137

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

Om te onderzoeken of Vlaamstalige migranten wel of niet eerder geneigd waren linguïstisch exogeen te huwen is in tabel 6 de verdeling van achtergronden vanuit het perspectief van de bruidegom en bruid weergegeven. Om te beginnen week het aandeel autochtone en allochtone bruiden (respectievelijk 11% en 85,2%) vanuit het perspectief van de Vlaamstalige bruidegom logischerwijs sterk af van de percentages bij uitsluitend Vlaamstalige huwelijken. Omdat er in het geval van dit onderzoek gebruik gemaakt is van een proxy van taal, zijn huwelijken enkel getypeerd als linguïstisch heterogeen wanneer de partners afkomstig waren uit anderstalige plaatsen. Dit maakte één van de partners automatisch dus een migrant: de man of vrouw is namelijk uit een Franstalige plaats afkomstig en huwt in een overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeente. Dat niet honderd procent van de bruiden bij dit type huwelijk een migratieachtergrond heeft is veroorzaakt door het feit dat op de huwelijksakte de geboorte- en woonplaats van dat moment zijn vastgelegd. Na het huwelijk trok het echtpaar pas officieel bij elkaar in, wat tot een definitieve migratiestatus van een van de partners leidde.

Tabel 6: Verdeling afkomst bruidegom, bruid en partner

		Perspectief bruidegom		Perspectief bruid	
		Vlaamstalig huwelijk	Vlaams-Waalstalig huwelijk	Vlaamstalig huwelijk	Vlaams-Waalstalig huwelijk
Achtergrond bruidegom	<i>Autochtoon</i>	74,5 %	72,6 %	74,5 %	39,9 %
	<i>Migrant</i>	23,2 %	25 %	23,2 %	56,5 %
	<i>Onbekend</i>	2,2 %	2,4 %	2,2 %	3,5 %
Achtergrond bruid	<i>Autochtoon</i>	76,5 %	11 %	76,5 %	81,3 %
	<i>Migrant</i>	20,5 %	85,2 %	20,5 %	15,8 %
	<i>Onbekend</i>	3 %	3,8 %	3 %	2,8 %

Bruidegom N=67.942; Bruid N=70.644

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

Hypothese 4 in dit onderzoek veronderstelde dat Vlaamstaligen met een migratieachtergrond door marginalisatie op de huwelijksmarkt een grotere kans hadden om te huwen met een andere migrant, waardoor zij mogelijk ook eerder geneigd waren een linguïstisch heterogeen huwelijk aan te gaan. Deze hypothese werd in dit onderzoek niet bevestigd. Uit tabel 6 blijkt dat er bij de Vlaamstalige bruidegoms een minimaal verschil was tussen de aandelen migranten bij linguïstisch heterogene huwelijken (25%) en linguïstisch homogene huwelijken (23,2%). Vrouwelijke Vlaamstalige migranten waren daarentegen vaker geneigd een exclusief Vlaamstalig huwelijk aan te gaan (20,5%) dan dat zij met een Waalse partner huwden (15,8%).

Logistische regressie

Ten slotte is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van een logistische regressie. De waarschijnlijkheid op een bepaalde uitkomst is bij een regressie uitgedrukt in *odds*. Er zijn in dit onderzoek twee modellen gemaakt: één waarbij vanuit het perspectief van de Vlaamstalige bruidegom huwelijken met een Franstalige partner zijn afgezet tegen huwelijken met een Vlaamstalige partner en een model waarbij dit voor het geval van de bruid is gedaan. De resultaten van deze analyse zijn in tabel 7 en 8 weergegeven. In het geval dat kritische grenswaarde van vijf procent is overschreden, is een resultaat uit de regressie niet significant. Een niet-significant resultaat kan duiden op het ontbreken van invloed van de variabele, het ontbreken van statistische kracht of ten slotte indiceren dat het effect medieert met andere effecten. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat vrouwen uit hogere sociale klassen andere kansen op de huwelijksmarkt hadden dan vrouwen uit lagere klassen. In dit geval medieert dus gender met sociale klasse.

Zoals verwacht zijn vanuit de meeste *odds* negatief: inwoners van de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeenten waren eerder geneigd met Vlaamstalige partner te huwen dan met een Franstalige partner. Gecontroleerd voor de overige effecten blijkt dat Vlaamstalige mannen van de hoogste sociale categorie meer geneigd waren te huwen met een Franstalige partner dan met een Vlaamse partner ten opzichte van de ambachtslieden. Het resultaat bij de regressie voor de Vlaamstalige bruid was bij de hoogste sociale klasse van de bruid zelf niet significant. Wel bleek dat een Vlaamstalige bruid met ,902 vergeleken met een linguïstisch homogeen huwelijk een positieve *odds* op een huwelijk met een Franstalige partner had als deze uit de categorie ‘Groepen met hogere educatie en status’ kwam ten opzichte van de categorie ‘Ambachtslieden’. Vergeleken met de referentiecategorie was de Vlaamstalige bruid minder geneigd met een Franstalige partner te trouwen bij de andere sociale categorieën in vergelijking tot huwelijken waarbij zij huwde met een Vlaamstalige partner. Ditzelfde gold voor Vlaamstalige bruidegoms. Vlaamstalige bruidegoms hadden daarentegen weer een positieve *odds* op een linguïstisch heterogeen huwelijk met een Franstalige partner uit de categorie ‘Laag- of ongeschoolde groepen’ ten opzichte van de referentiecategorie.

De regressieresultaten omtrent migratie bevestigen de bevindingen van de descriptieve analyse: Vlaamstalige migranten hadden een lagere *odds* op een huwelijk met een Franstalige partner dan Vlaamstalige autochtonen. Vlaamstalige bruiden met een migratieachtergrond hadden een *odds* van -,380 en Vlaamstalige bruidegoms -,196.

Daarnaast tonen de regressieresultaten aan dat het zetten van een handtekening – en daarmee het volgen van onderwijs – invloed heeft op de kans op een linguïstisch heterogeen huwelijk: gecontroleerd voor het effect van de overige variabelen blijkt dat bij zowel de partner als de persoon zelf het niet-zetten van een handtekening een negatieve *odds* op een linguïstisch heterogeen huwelijk oplevert.

Ten slotte zijn bijna alle resultaten bij de leeftijd van de personen niet significant, waardoor een interpretatie van de effecten niet mogelijk is. Mogelijk is het ontbreken van een significant resultaat een indicatie dat leeftijd geen rol speelde in de geneigdheid linguïstisch heterogeen te huwen. Enkel de regressie van de Vlaamstalige bruid toonde aan dat de partiële effecten van de leeftijd van de partner significante *odds* opleverde: gecontroleerd voor de effecten van de overige variabelen bleek een Vlaamstalige bruid ten opzichte van de referentiecategorie een positieve *odds* te hebben op een huwelijk met een Franstalige partner van tussen de 30 en 39 vergeleken met huwelijken met een Vlaamstalige partner. Gezien het ontbreken van overige significante resultaten bij deze variabelen is het echter niet mogelijk een verder inzicht in demografische kenmerken van personen die linguïstisch heterogeen huwden te verkrijgen.

Tabel 7: Logistische regressie linguïstisch heterogene huwelijken afgezet tegen linguïstisch homogene huwelijken vanuit perspectief Vlaamstalige bruidegom

			Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
			B	p	B	p	B	p	B	p
Constant			-2,523	,000	-3,032	,000	-2,921	,000	-3,019	,000
Sociale klasse bruidegom	<i>Ref. Ambachtslieden</i>	Groepen met hogere educatie en status	,902	,000	,685	,000	,614	,000	,589	,000
		Boeren	-,624	,000	-,467	,000	-,442	,000	-,468	,000
		Laag- of ongeschoolde groepen	-,428	,000	-,688	,000	-,607	,000	-,604	,000
		Onbekend	-,304	,000	-,307	,000	-,168	,001	-,171	,001
Sociale klasse bruid	<i>Ref. Ambachtslieden</i>	Groepen met hogere educatie en status	-,132	,087	-,172	,033	-,188	,020	-,193	,018
		Boeren	-,370	,000	-,380	,000	-,399	,000	-,408	,000
		Laag- of ongeschoolde groepen	-,547	,000	-,429	,000	-,465	,000	-,466	,000
		Onbekend	-,032	,532	-,047	,386	-,073	,175	-,080	,139
Achtergrond bruidegom	<i>Ref. Autochtoon</i>	Migrant			1,480	,000	1,500	,000	1,489	,000
Achtergrond bruid	<i>Ref. Autochtoon</i>	Migrant			-,380	,000	-,353	,000	-,360	,000
Geletterdheid bruidegom	<i>Ref. Handtekening</i>	Geen handtekening					-,213	,000	-,218	,000
Geletterdheid bruid	<i>Ref. Handtekening</i>	Geen handtekening					-,244	,000	-,255	,000
Leeftijd bruidegom	<i>Ref. 25-29</i>	Onder 20							,060	,761
		20-24							-,027	,577
		30-34							,196	,000
		35-39							,260	,000
		40 of ouder							,170	,012
Leeftijd bruid	<i>Ref. 25-29</i>	Onder 20							,129	,114
		20-24							,108	,016
		30-34							,030	,599
		35-39							-,034	,709
		40 of ouder							-,033	,696

N=68.443

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

Tabel 8: Logistische regressie linguïstisch heterogene huwelijken afgezet tegen linguïstisch homogene huwelijken vanuit perspectief Vlaamstalige bruid

			Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
			B	p	B	p	B	p	B	p
Constant			-2,523	,000	-3,032	,000	-2,921	,000	-3,019	,000
Sociale klasse bruidegom	<i>Ref. Ambachtslieden</i>	Groepen met hogere educatie en status	,902	,000	,685	,000	,614	,000	,589	,000
		Boeren	-,624	,000	-,467	,000	-,442	,000	-,468	,000
		Laag- of ongeschoolde groepen	-,428	,000	-,688	,000	-,607	,000	-,604	,000
		Onbekend	-,304	,000	-,307	,000	-,168	,001	-,171	,001
Sociale klasse bruid	<i>Ref. Ambachtslieden</i>	Groepen met hogere educatie en status	-,132	,087	-,172	,033	-,188	,020	-,193	,018
		Boeren	-,370	,000	-,380	,000	-,399	,000	-,408	,000
		Laag- of ongeschoolde groepen	-,547	,000	-,429	,000	-,465	,000	-,466	,000
		Onbekend	-,032	,532	-,047	,386	-,073	,175	-,080	,139
Achtergrond bruidegom	<i>Ref. Autochtoon</i>	Migrant			1,480	,000	1,500	,000	1,489	,000
Achtergrond bruid	<i>Ref. Autochtoon</i>	Migrant			-,380	,000	-,353	,000	-,360	,000
Geletterdheid bruidegom	<i>Ref. Handtekening</i>	Geen handtekening					-,213	,000	-,218	,000
Geletterdheid bruid	<i>Ref. Handtekening</i>	Geen handtekening					-,244	,000	-,255	,000
Leeftijd bruidegom	<i>Ref. 25-29</i>	Onder 20							,060	,761
		20-24							-,027	,577
		30-34							,196	,000
		35-39							,260	,000
		40 of ouder							,170	,012
Leeftijd bruid	<i>Ref. 25-29</i>	Onder 20							,129	,114
		20-24							,108	,016
		30-34							,030	,599
		35-39							-,034	,709
		40 of ouder							-,033	,696

N=70.644

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

Resultatenuiding

Om te beginnen is in dit onderzoek gekeken naar de temporele ontwikkeling in het aandeel linguïstisch heterogene huwelijken tussen 1798 en 1930 in de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeenten. Hoewel het aandeel gemengde huwelijken altijd al laag heeft gelegen, is er vanaf de Belgische Onafhankelijkheid een lichte daling ingezet. Ondanks een kleine stijging in de jaren zeventig en tachtig van de negentiende eeuw werd het niveau van vóór de Belgische Onafhankelijkheid nooit meer behaald. De temporele ontwikkelingen ontkrachten hiermee hypothese 1a: het natievormingsproces leidde niet tot een convergerende trend op de huwelijksmarkt. Mogelijk reflecteerde deze daling de eerste ontstane spanningen tussen de twee grootste taalgemeenschappen in de pas ontstane Belgische staat en is het dus aannemelijker dat hypothese 1b klopt: de ontluikende taalstrijd zorgde voor het verder uiteengroeien van de twee grootste taalgemeenschappen.

Om een beter zicht te krijgen op geografische verschillen is op zeer lokaal niveau gekeken wat de geneigdheid van personen was om bepaalde huwelijken te sluiten. Uit deze analyse bleek dat men duidelijk een voorkeur had voor een huwelijk met iemand uit de eigen gemeente en dat Vlaamstaligen in de taalgrensgemeenten het minst geneigd waren te huwen met een Franstalig iemand uit een aangrenzende gemeente. De analyse laat dus zien dat er op zeer lokaal niveau een deling in de huwelijksmarkt bestond: ondanks de geringe afstand vond slechts een zeer klein aandeel van de huwelijken plaats tussen Vlaams- en Franstaligen.

Deze onderlinge verschillen kunnen ten dele verklaard worden door de geografische en lokale context. Zo werd in de gemeente Boutersem het kleinste aandeel huwelijken tussen personen uit de twee taalgemeenschappen gesloten. Mogelijk is dit veroorzaakt door het feit dat de gemeente slechts een klein gebied bevat dat grenst aan een Franstalige gemeente. Ook is het mogelijk dat de grootte van de gemeenten een rol heeft gespeeld. Zo stelde Rutten dat een onderzoek naar het Engelse platteland heeft aangetoond dat het aantal bewoners van een plaats invloed had op het type huwelijk dat men sloot. Rutten stelde dat een inwoneraantal van vierhonderd personen een kritische grens blijkt te zijn: in dorpen met minder dan vierhonderd inwoners vond slechts veertig procent van de personen een partner uit de eigen gemeenschap. In plaatsen met tussen de vierhonderd en 1400 inwoners liep dit aandeel op tot zestig à zeventig procent.⁴⁶ De gemeenten Bever, Hoegaarden en Landen waren kleine gemeenten, waardoor mogelijk personen uit deze gemeenschappen minder vaak een geschikte huwelijkskandidaat in de eigen gemeenschap konden vinden en dus verder keken naar personen in aangrenzende gebieden. Het aandeel huwelijken met personen uit aangrenzende Vlaamstalige gemeenten lag echter in deze gemeenten niet uitzonderlijk hoger, terwijl dit wel binnen het geschetste verwachtingspatroon zou liggen in het geval dat het inwoner aantal een verklaring geeft voor het aandeel exogene huwelijken.

Waarschijnlijk heeft de historische context van de plaatsen een grotere rol gespeeld. Om te beginnen was de gemeente Hoegaarden namelijk tot aan de Franse Revolutie een enclave van de Franstalige provincie

---

⁴⁶ Rutten, 'Twee nationaliteiten op één kussen', 166-167.

Luik.⁴⁷ Ook de gemeenten Bever en Landen kwamen voorheen uit Franstalige gebieden: bij de vastlegging van de taalgrens in de jaren zestig werd besloten om Bever te scheiden van de Franstalige provincie Henegouwen en Landen van de provincie Luik. Beide gemeenten werden toegevoegd aan de voortaan overwegend Vlaamstalige provincie Brabant. Omdat Bever een aanzienlijke minderheid Franstalige inwoners had, werd deze gemeente bovendien een faciliteitengemeente.⁴⁸ Enerzijds heeft mogelijk de Franstalige geschiedenis ervoor gezorgd dat er in deze gemeenten minder scherpe breuklijnen tussen de taalgemeenschappen waren, wat heeft geresulteerd in een hoger aandeel gemengde huwelijken. Anderzijds is het ook mogelijk dat de classificering in dit onderzoek geleid heeft tot een vertekend beeld. Dankzij de proxy van taal zijn personen die geboren zijn aan de noordzijde van de staatkundige taalgrens aangemerkt als Vlaamstalig. Het is echter mogelijk dat in Hoegaarden, Bever en Landen grotere aantallen Franstaligen woonden, die huwden met andere Franstaligen uit nabije overwegend Franstalige gemeenten en dat een deel van de linguïstisch heterogene huwelijken uit deze Vlaamstalige grensgemeenten in feite dus linguïstisch homogeen waren.

Middels een descriptieve analyse en logistische regressie is vervolgens gepoogd inzicht te verkrijgen in factoren die mogelijk een rol hebben gespeeld in de geneigdheid om linguïstisch heterogeen te huwen. Om te beginnen werd hierbij hypothese 2 bevestigd: Vlaamstalige bruiden waren meer geneigd met een Franstalige partner te huwen dan Vlaamstalige bruidegoms. Enerzijds is het mogelijk dat deze onbalans is veroorzaakt door het eenzijdige karakter van het bronmateriaal, aangezien men destijds vaker huwde in de woonplaats van de bruid. Anderzijds is het ook mogelijk dat Vlaamstalige vrouwen werkelijk eerder geneigd waren met een Franstalige partner te huwen en dat zij een aantrekkelijker huwelijkskandidaat voor personen uit de Franstalige gemeenschap waren dan Vlaamstalige mannen. Schrover en Gal toonden in hun onderzoeken aan dat vrouwen het huwelijk kunnen gebruiken om een andere identiteit aan te halen. Gal toonde in het geval van Oberwart aan dat vrouwen eerder geneigd waren linguïstisch exogeen te huwen als dit leidde tot opwaartse sociale mobiliteit.⁴⁹ In het geval van een Vlaamstalige bruid die huwde met een Franstalige partner was dit voor de Belgische casus ook het geval: de sociale positie van Vlaamstaligen was destijds achtergesteld op die van Franstaligen, waardoor een Franstalige partner sociaal gezien een betere keuze was.

Naast de sociale status van de partner, bleek uit beide analyses dat de sociale positie van de persoon zelf ook een rol speelde in de geneigdheid om linguïstisch exogeen te huwen. Uit zowel de descriptieve analyse als de logistische regressie bleek dat Vlaamstalige bruidegoms uit hogere sociale klassen het vaakst geneigd waren linguïstisch exogeen te huwen. Bij Vlaamstalige bruiden kwam het grootste aandeel linguïstisch exogene huwelijken voor in de klasse ‘Ambachtslieden’. Er kunnen meerdere verklaringen ten grondslag

---

⁴⁷ Gemeente Hoegaarden, Geschiedenis van Hoegaarden, [https://www.gemeentehoegaarden.be/documents/vrije-tijd-en-samenleving/toerisme/ontdekken/geschiedenis.xml?lang=nl#:~:text=Hoegaarden%20werd%20Luiks%20gebied%20en,enclave%20in%20het%20hertogdom%20Brabant.&text=Onder%20het%20Oostenrijks%20bewind%20\(1713,en%20zon%20110%20mouterijen](https://www.gemeentehoegaarden.be/documents/vrije-tijd-en-samenleving/toerisme/ontdekken/geschiedenis.xml?lang=nl#:~:text=Hoegaarden%20werd%20Luiks%20gebied%20en,enclave%20in%20het%20hertogdom%20Brabant.&text=Onder%20het%20Oostenrijks%20bewind%20(1713,en%20zon%20110%20mouterijen). (geraadpleegd 4 februari 2021).

⁴⁸ NEVB Online, Taalgrens, <https://nevb.be/wiki/Taalgrens#Literatuur> (geraadpleegd 4 februari 2021); Falter, ‘Een aparte weg naar het federalisme’, 218-222.

⁴⁹ Schrover, ‘Huwelijk, gender, migratie en integratie’, 139; Gal, ‘Peasant men can’t get wives’, 1-16.

liggen aan het feit dat deze hogere sociale klassen eerder geneigd waren linguïstisch exogeen te huwen. Om te beginnen spraken de Vlaamstalige hogere klassen destijds vaak Frans. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een proxy van taal is het mogelijk dat deze huwelijken getypeerd zijn als linguïstisch heterogeen, terwijl in de praktijk personen uit deze klassen mogelijk ook Frans spraken. Bovendien lagen de ontmoetingskansen van deze klassen hoger, waardoor zij waarschijnlijk een grotere kans hebben gehad om een Franssprekende partner tegen te komen.⁵⁰ Ten slotte biedt de *social exchange theory* ook inzicht: Vlaamstaligen met een hogere sociale positie waren voor Franstaligen een interessantere huwelijkspartner dan lager geplaatste Vlaamstaligen, waardoor zij een grotere kans hadden op een huwelijk met een persoon uit de Franstalige gemeenschap.

De sociale onbalans tussen de twee taalgemeenschappen kan tegelijkertijd dus ook een verklaring geven voor het feit dat de aandelen linguïstisch heterogene huwelijken in de categorieën ‘Laag- of ongeschoolde groepen’ en ‘Boeren’ lager lagen: de lagere sociale positie van deze groepen werd versterkt door hun Vlaamstalige identiteit wat hen mogelijk voor Franstaligen een minder aantrekkelijke huwelijkskandidaat maakte. Uit de resultaten van de logistische regressie bleek echter dat een lagere sociale status van een Franstalige partner mogelijk de sociale onbalans tussen de Vlaamstalige en Franstalige personen heeft verminderd: Vlaamstalige bruidegoms hadden een positieve *odds* op een huwelijk met een Franstalige bruid uit de klasse ‘Laag- of ongeschoolde groepen’ ten opzichte van de referentiecategorie.

Bovendien heeft mogelijk het opleidingsniveau van de categorie ‘Laag- of ongeschoolde groepen’ geleid tot een lager aandeel linguïstisch heterogene huwelijken in deze sociale klasse. De resultaten van de regressieanalyse toonden aan dat het volgen van onderwijs invloed heeft gehad op de kansen om linguïstisch heterogeen te huwen. Ook uit tabel 9 blijkt dat zowel de bruidegom als bruid vaker geschoold was bij linguïstisch heterogene huwelijken dan bij de homogene huwelijken. Onderwijs was gedurende het grootste deel van de onderzoeksperiode in het Frans. Personen uit lagere sociale strata hebben mogelijk Frans vaker als taalbarrière ervaren, omdat zij vaak weinig tot geen onderwijs gevolgd hadden.

Tabel 9: Aan- of afwezigheid handtekening bruidegom en bruid

	Bridegom		Bruid	
	Vlaamstalig	Vlaams-Franstalig	Vlaamstalig	Vlaams-Franstalig
Handtekening	69 %	73,1 %	59,1 %	63,9 %
Geen handtekening	31 %	26,9 %	40,9 %	36,1 %

Bron: database huwelijksakten Rijksarchief België 1798-1930.

⁵⁰ Ekamper, Van Poppel en Mandemakers, ‘Widening horizons?’, 152-153.

Ten slotte is er is in dit onderzoek de rol van migratie bij de geneigdheid om linguïstisch exogeen te huwen onderzocht. Hypothese 4 stelde dat migranten een hogere kans hadden op een Vlaams-Franstalig huwelijk. In dit onderzoek werd deze hypothese niet bevestigd, maar ook niet heel duidelijk ontkracht. Uit de resultaten van dit onderzoek bleek dat Vlaamse bruidegoms bij linguïstisch exogene huwelijken iets vaker een migratieachtergrond hadden en Vlaamse bruiden juist minder vaak dan bij linguïstisch endogene huwelijken. Puschmann en anderen toonden in hun onderzoek aan dat migranten eerder geneigd waren binnen de eigen groep of met andere migranten te huwen. In dat geval zou men verwachten dat het aandeel Vlaamstaligen met een migratieachtergrond dat huwde met iemand uit de Franstalige gemeenschap hoger zou liggen. De Metsenaere en Witte toonden echter in hun onderzoek aan dat taalbarrières een zodanig grote cultuurbreuk in groepen kunnen veroorzaken, dat huwen binnen de eigen groep wordt gestimuleerd.⁵¹ Mogelijk heeft de taalbreuk tussen de Vlaamstalige en Franstalige migrant ertoe geleid dat de Vlaamstaligen eerder geneigd waren binnen de eigen taalgroep een partner te zoeken. Bovendien kan de taalbarrière – naast het verschil in sociale status tussen de Vlaams- en Franstaligen – ervoor hebben gezorgd dat Vlaamstalige migranten voor Franstaligen minder aantrekkelijke partners waren.

Omdat in dit onderzoek de mate van migratie niet is meegenomen, is het niet mogelijk inzicht te krijgen in de kansen op een linguïstisch homo- of heterogeen huwelijk voor lokale en niet-lokale migranten. Een groot deel van de migratie in de negentiende eeuw vond immers plaats binnen een straal van enkele kilometers. Mogelijkerwijs ondervonden lokale migranten weinig of minder marginalisatie op de lokale huwelijksmarkt omdat zij meer als onderdeel van de gemeenschap werden beschouwd dan de niet-lokale migranten.⁵²

Conclusie

In dit onderzoek is er gepoogd antwoord te krijgen op de vraag hoe geneigd personen in de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeenten aan de Vlaams-Franse grens tussen 1798 en 1930 waren om over de taalgrens heen te huwen, in een context van veranderende (politieke) machtsverhoudingen en een ontluikende taalstrijd. De resultaten uit dit onderzoek toonden aan dat het aandeel huwelijken tussen personen uit de Franstalige en Vlaamstalige taalgemeenschappen reeds gedurende de negentiende en twintigste eeuw laag lag. De daling ten tijde van de stichting van het Koninkrijk België resulteerde in de ontkrachting van hypothese 1a: het Belgische staatsvormingsproces leidde niet tot een consolidatie van de binnenlandse huwelijksmarkt in de taalgrensgemeenten. Hypothese 1b werd deels bevestigd. Mogelijk werd het contact tussen de taalgemeenschappen gecompliceerd door de ontluikende taalstrijd, wat gereflecteerd werd in een daling in huwelijken tussen hen in de onderzochte taalgrensgemeenten. Toch ligt de oorsprong van het minimale (huw)contact tussen de Frans- en Vlaamstaligen in een verder verleden: ook vóór de vorming van België – en dus ook vóór het aan het licht komen van de taalstrijd – lag het aandeel huwelijken tussen personen uit deze gemeenschappen al laag. Hoewel de taalstrijd dus een bijdrage heeft geleverd aan het verder uiteendrijven van

---

⁵¹ De Metsenaere en Witte, 'Taalverlies en taalbehoud bij de Vlamingen te Brussel in de negentiende eeuw', 1-38.

⁵² Ekamper, Van Poppel en Mandemakers, 'Widening Horizons?', 118-120.

de Franstalige en Vlaamstalige gemeenschappen, ligt de oorzaak van het weinig intieme contact tussen hen in een verder verleden.

Ondanks dat huwelijksakten niet de motivaties in de partnerselectie van de personen bevatten, kunnen ze wel inzicht geven in partnervoorkeuren in de taalgrensgemeenten. Gezien de geringe afstand tot Franstalige gebieden – en daarmee dus een hoge kans om Franstaligen te ontmoeten – is het waarschijnlijker dat het lage aandeel linguïstisch heterogene huwelijken in de taalgrensgemeenten duidt op een sterkere voorkeur om binnen de eigen taalgemeenschap te huwen. Personen die wel een linguïstisch heterogeen huwelijk sloten, zagen waarschijnlijk zekere voordelen in een dergelijk huwelijk. Vooral de rol van sociale status – van zowel personen zelf als de taalgemeenschap – lijkt hierbij een rol gespeeld te hebben. Zo hadden personen uit hogere sociale categorieën duidelijk een grotere kans op een huwelijk met een hoger in aanzien staande Franstalige en huwden Vlaamstaligen uit lagere sociale groepen het minst over de taalgrens heen. Dit verschil is waarschijnlijk veroorzaakt door een dubbele werking: enerzijds waren deze Vlaamstaligen waarschijnlijk meer geïnteresseerd in partners uit de eigen groep en anderzijds waren zij waarschijnlijk voor de Franstaligen een weinig aantrekkelijke huwelijkskandidaat, gezien hun lagere sociale positie. De resultaten uit dit onderzoek leken daarnaast aan te tonen dat Vlaamstalige vrouwen eerder over de taalgrens heen huwden dan Vlaamstalige mannen, maar deze onbalans is mogelijk ook veroorzaakt door het feit dat enkel de Vlaamstalige grensgemeenten onderzocht zijn. De aan- of afwezigheid van een migratieachtergrond lijkt ten slotte niet een doorslaggevende rol gespeeld te hebben in de geneigdheid om linguïstisch heterogeen te huwen. Waarschijnlijk zijn de sociale positie van de persoon en de sociale status van de taal van diegene dus factoren geweest die de grootste invloed hadden op voor- en afkeuren in de partnerselectie in de overwegend Vlaamstalige taalgrensgemeenten in de negentiende en vroeg twintigste eeuw.

Hoewel de onderzochte huwelijksakten dus mogelijke voor- en afkeuren in de partnerselectie reflecteren, is het in de praktijk niet mogelijk om een onderscheid in de ontmoetingskansen en partnervoorkeuren van het individu te maken. Het bestuderen van dagboeken, (liefdes)brieven of andere egodocumenten zou meer inzicht kunnen geven in sociale netwerken van personen en tegelijkertijd licht kunnen werpen op eigenschappen die een persoon wel of geen interessante huwelijkskandidaat maakten. Bovendien kan ook de rol van de omgeving verder onderzocht worden. Werd een gemengd huwelijk sociaal geaccepteerd of zorgde de ontwikkelende taalstrijd voor een idee van een ‘ander’ en daarmee voor toenemende sociale druk op een dergelijk huwelijk? Onderzoek naar echtscheidingen bij gemengde taalhuwelijken zou hierin verder inzicht kunnen geven.

Dit onderzoek heeft aangetoond dat processen op metaniveau invloed hebben op microniveau en andersom: het geringe (huw)contact tussen de Franstalige en Vlaamstalige taalgemeenschappen in België compliceerde waarschijnlijk de integratie van de Belgische natiestaat. De ontstane taalstrijd heeft voor een verder uiteendrijven van de twee taalgemeenschappen gezorgd, wat gereflecteerd werd in een verdere afname in huwelijken tussen hen. De verdere afname in contact en de toename in agitatie tegen de ander hebben uiteindelijk geleid tot een decentralisatieproces en resulteerde aan het einde van de twintigste eeuw in federalisme.

Bijlage

Taalgrensgemeente	Aangrenzende Vlaamstalige gemeente	Aangrenzende Franstalige gemeente
Bever	Herne, Geraardsbergen, Galmaarden	Lessen, Opzullik
Herne	Bever, Galmaarden, Gooik, Pepingen	Edingen
Pepingen	Herne, Gooik, Lennik, Sint-Pieters-Leeuw, Halle	Edingen, Roosbeek, Tubeke
Halle	Pepingen, Sint-Pieters-Leeuw, Beersel	Tubeke, Kasteelbrakel, Eigenbrakel
Beersel	Halle, Sint-Pieters-Leeuw, Drogenbos, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode	Eigenbrakel
Sint-Genesius-Rode	Beersel, Linkebeek, Hoeilaart	Eigenbrakel, Waterloo
Hoeilaart	Sint-Genesius-Rode, Overijse	Terhulpen
Overijse	Hoeilaart, Tervuren, Huldenberg	Terhulpen, Rixensart, Waver
Huldenberg	Overijse, Tervuren, Bertem, Oud-Heverlee	Waver, Graven
Oud-Heverlee	Huldenberg, Bertem, Leuven, Bierbeek	Graven
Bierbeek	Oud-Heverlee, Leuven, Lubbeek, Boutersem	Bevekom
Boutersem	Bierbeek, Lubbeek, Tienen, Hoegaarden	Bevekom
Hoegaarden	Boutersem, Tienen	Bevekom, Geldenaken, Heilisseem
Tienen	Hoegaarden, Boutersem, Lubbeek, Glabbeek, Kortenaken, Linter, Landen	Heilisseem
Landen	Tienen, Linter, Zoutleeuw, Sint-Truiden, Gingelom	Heilisseem, Lijsem, Hannuit

Bronvermelding

Literatuur

- Beekink, Erik, Aart C. Liefbroer en Frans van Poppel, 'Changes in choice of spouse as an indicator of a society in a state of transition: Woerden, 183-1930', *Historical Social Research* 23:84 (1998) 231-253.
- Bourhis, Richard, 'Social psychological aspects of French-English relations in Quebec. From vitality to linguisticism' in: Idem (red.), *Decline and Prospects of the English-Speaking Communities of Quebec* (2012) 313-378.
- Coontz, Stephanie, *Marriage, a history. How love conquered marriage* (New York 2005).
- Ekamper, Peter, Frans van Poppel en Kees Mandemakers, 'Widening horizons? The geography of the marriage market in nineteenth and early-twentieth century Netherlands' in: E. Merchant, G. Deane, M. Gutman en K. Sylvester (red.), *Navigating Time and Space in Population Studies* (Dordrecht 2011) 115-160.
- Falter, Rolf, 'Een aparte weg naar het federalisme' in: Kas Deprez en Louis Vos (red.), *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000* (1999) 218-235.
- Gal, Susan, 'Peasant men can't get wives. Language change and seks roles in a bilingual community', *Language in Society* 7:1 (1978) 1-16.
- Homans, George C., 'Social behavior als exchange', *American Journal of Sociology* 6:63 (1958) 597-606.
- Hoog, Kees de, 'Partnerselectie. Manoeuvreren tussen sociale druk en individuele vrijheid' in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 85-102.
- Kalmijn, Matthijs, 'Assortative mating by cultural and economic occupational status', *American Journal of Sociology* 100:2 (1994) 422-452.
- Kok, Jan, en Kees Mandemakers, 'Vrije keuze uit een beperkt aanbod. De huwelijksmarkt in Utrecht en Zeeland 1840-1940' in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 213-230.
- Leeuwen, Marco H.D. van, Ineke Maas en Andrew Miles, *HISCO: Historical International Standard Classification of Occupations* (Leuven 2002).
- Leeuwen, Marco H.D. van, en Ineke Maas, *HISCLASS. A historical international social class scheme* (Leuven 2011).
- Leeuwen, Marco H.D. van, Ineke Maas, Saskia Hin en Koen Matthijs, 'Socio-economic modernization and enduring language barriers: choosing a marriage partner in Flemish communities, 1821-1913', *The History of the Family* 24:1 (2019) 94-122.
- Leeuwen, Marco H.D. van, Ineke Maas en Kees Mandemakers, 'Het kiezen van een huwelijkspartner 1840-1940. De rol van de familie' in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 63-84.
- Marynissen, Ann, 'De lange weg naar een Nederlandse standaardtaal' in: Gert de Stutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen. Een inleiding tot de variatietaalkunde* (Leuven 2017) 60-79.
- Matthijs, Koen, *De mateloze negentiende eeuw. Bevolking, huwelijk, gezin en sociale verandering* (Leuven 2001).
- Matthijs, Koen en Bart van de Putte, 'Paths of acculturation and social inclusion. Migration, marriage opportunities and assortative mating by geographic origin in Antwerp, 1846-1920', *Journal of migration history* 2:1 (2016) 177-207.
- Metsenaere, Machteld de, en Els Witte, 'Taalverlies en taalbehoud bij de Vlamingen te Brussel in de negentiende eeuw', *BMGN: Low Countries Historical Review* 105:1 (1990) 1-38.
- Müller, Heidy, 'De taalsituatie in Zwitserland', *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde* (1997) 43-59.

- Puschmann, Paul, Nina van den Driessche, Per-Olof Grönberg, Bart van de Putte en Koen Matthijs, 'From outsiders to insiders? Partner choice and marriage among internal migrants in Antwerp, Rotterdam & Stockholm, 1850-1930', *Historical Social Research* 40:2 (2015) 319-358.
- Puschmann, Paul en Koen Matthijs, 'Social inclusion among Flemish and Walloon migrants in Brussels, 1795-1914. Patterns of assortative mating in a context of changing political regimes, growing inequalities and shifting language practices and policies' (2016).
- Puschmann, Paul, 'Love, sex and sexuality. Balancing economic considerations, socio-cultural expectations, and personal desires' in: Idem, *A cultural history of marriage in the age of empires, 1800-1920* (Londen en New York 2020) 117-138.
- Rosenbaum-Feldbrugge, Matthias, en Paul Puschmann, 'Measuring migration status based on the the place of marriage overestimates the share of male migrants in historical populations. Evidence from Dutch marriage certificates', *Historical Life Course Studies* 10 (2021).
- Rutten, Willibrord, 'Twee nationaliteiten op één kussen. Huwelijk en partnerkeuze in de Zuid-Limburgse grensstreek in de negentiende en twintigste eeuw' in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 159-180.
- Saey, Pieter, Christian Kesteloot en Christian Vandermotten, 'Ongelijke economische ontwikkeling aan de basis van de federalisering', in: Kas Deprez en Louis Vos (red.), *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000* (Antwerpen en Baarn 1999) 207-217.
- Schrover, Marlou, 'Huwelijk, gender, migratie en integratie. Partnerkeuze van Duitsers in Utrecht in de negentiende eeuw' in: Jan Kok en Marco H.D. van Leeuwen (red.), *Genegenheid en gelegenheid. Twee eeuwen partnerkeuze en huwelijk* (Amsterdam 2005) 135-158.
- Shorter, Edward, *The making of the modern family* (New York 1975).
- Stanford, James N., 'The role of marriage in linguistic contact and variation: Two Hmong dialects in Texas', *Journal of Sociolinguistics* 14:1 (2010) 89-115.
- Velthoven, Harry van, *Waarheen met België? Van taalstrijd tot communautaire conflicten. Een selectie uit 35 jaar wetenschappelijk onderzoek* (tweede druk; Brussel 2011).
- Vos, Louis, 'Van België naar Vlaanderen' in: Kas Deprez en idem, *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. (1999) 91-103.
- Zijdeman, Richard L., en Paul S. Lambert, 'Measuring social structure in the past. A comparison of historical class schemes and occupational stratification scales on Dutch 19th and early 20th century data', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 1:2 (2010) 111-141.

Websites

- Gemeente Hoegaarden, Geschiedenis van Hoegaarden, [https://www.gemeentehoegaarden.be/documents/vrije-tijd-en-amenleving/toerisme/ontdekken/geschiedenis.xml?lang=nl#:~:text=Hoegaarden%20werd%20Luiks%20gebied%20en,enclave%20in%20het%20hertogdom%20Babant.&text=Onder%20het%20Oostenrijks%20bewind%20\(1713,en%20zo'n%20110%20mouterijen](https://www.gemeentehoegaarden.be/documents/vrije-tijd-en-amenleving/toerisme/ontdekken/geschiedenis.xml?lang=nl#:~:text=Hoegaarden%20werd%20Luiks%20gebied%20en,enclave%20in%20het%20hertogdom%20Babant.&text=Onder%20het%20Oostenrijks%20bewind%20(1713,en%20zo'n%20110%20mouterijen.). (geraadpleegd 4 februari 2021).
- NEVB Online, Taalgrens, <https://nevb.be/wiki/Taalgrens#Literatuur> (geraadpleegd 4 februari 2021).
- Statbel, Huwelijken meer cijfers, <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/huwelijken-en-echtscheidingen/huwelijken/plus> (geraadpleegd 22 oktober 2020).
- Vlaanderen, De taalwetgeving in Vlaanderen, <https://www.vlaanderen.be/uw-overheid/over-vlaanderen/de-taalwetgeving-in-vlaanderen> (geraadpleegd 1 februari 2021).